

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Teologická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Volný čas jako determinanta adaptace dítěte do náhradní rodiny

Vedoucí práce: doc. Mgr. Michal Kaplánek, Th.D.

Autor práce: Bc. Veronika Tůmová

Studijní obor: Pedagogika volného času navazující magisterské studium

Ročník: 2.

2015

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vypracovala samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Ve Vyšším Brodě dne 27. 03. 2015

podpis studenta

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji vedoucímu diplomové práce panu doc. Michalu Kapláňkovi, Th.D., paní PhDr. Blaženě Papáčkové a paní Mgr. Michaele Votavové za cenné rady, připomínky a metodické vedení práce. Děkuji výzkumné rodině a všem jejím členům za poskytnuté informace a za jejich ochotu spolupráce při pozorováních a rozhovorech.

OBSAH

ÚVOD	5
1 PŘIJETÍ DÍTĚTE DO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE	7
1.1 Odkud děti přicházejí	7
1.2 Děti vhodné do svěřených péče v náhradních rodinách	7
1.3 Formy náhradní rodinné péče	8
1.4 Proces přijetí dítěte do náhradní rodiny	9
2 ADAPTACE	11
2.1 Pojem adaptace	11
2.2 Kritéria úspěšné adaptace	12
2.3 Projevy neúspěšné adaptace	16
2.4 Překážky v procesu adaptace	18
3 ŽIVOTNÍ STYL RODINY A JEHO VLIV NA VOLNÝ ČAS	27
3.1 Vymezení pojmů	27
3.2 Životní styl rodiny	28
3.3 Vlivy na životní styl rodiny	30
4 RODINA A JEJÍ ZPŮSOB TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU	47
4.1 Vymezení pojmu volný čas	47
4.2 Volný čas a rodinné zázemí	51
4.3 Shrnutí	61
5 KAZUISTIKA RODINY	62
5.1 Metodologie	62
5.2 Analýza získaných dat	65
5.2 Ukázky rozhovorů	70
5.3 Analýza produktů činností	73
ZÁVĚR	77
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	78
SEZNAM PŘÍLOH	83
ABSTRAKT	90
ABSTRACT	91

ÚVOD

Již ve své bakalářské práci jsem se zabývala adaptací dítěte do prostředí náhradní rodiny, především riziky této problematiky a faktory, které ovlivňovaly celý proces začlenění dítěte do nové rodiny. Při studiu na Teologické fakultě v Českých Budějovicích mne napadlo, abych se tomuto tématu věnovala blíže, především z pohledu volného času. Vzniklo tak téma nové, kterým se nikdo z tohoto pohledu doposud hlouběji nezabýval. Při zpracování této práce jsem vycházela především z těchto autorů: Archerová, Schoolerová, Matějček, Pávková, Hofbauer a Spousta.

Cílem diplomové práce je zjistit, jaký vliv má způsob trávení volného času v rodině na adaptaci dítěte do nové náhradní rodiny. V této práci mi nepůjde jen o popis problému adaptace, kritérií úspěšnosti a naznačení překážek v této oblasti, ale také o otázku životního stylu rodiny a jeho návaznosti na volný čas, protože to, jakým způsobem tráví rodina volný čas, závisí především na jejím životním stylu. Jak rodina vnímá volný čas? Co pro ni tento pojem znamená? Mění se nějak způsob trávení volného času s novým členem od ostatních? Na tyto a další otázky, se pokusím odpovědět. Tomuto problému se chci věnovat hlouběji, nejen ho popsat v celé jeho šíři a srovnat ho z hlediska různých autorů, ale i doplnit o zkušenosti jedné rodiny, která se s tímto problémem sama potýká. Metody, které v této práci použiji, jsou metody srovnávání, analýzy, pozorování a rozhovorů.

Nejprve se chci věnovat tomu, jakým způsobem a odkud se dítě do nové rodiny dostane. Pokud se tedy do rodiny dostane, nastane proces adaptace nejen dítěte na novou rodinu, ale i rodičů na dítě. Tento proces se však neobejde bez problémů. Ty mohou být zmírněny, pokud se rodina vyvaruje některých chyb. Volný čas může být jedním z faktorů, který adaptaci dítěte do rodiny může ovlivnit. S volným časem souvisí samozřejmě otázka životního stylu rodiny. Volný čas a životní styl jsou dvě oblasti, které spolu velmi úzce souvisí, a které se navzájem ovlivňují. Faktory, které ovlivňují nejen životní styl rodiny, ale i volný čas, jsou v mnohém shodné. Výzkumná část bude vycházet z uvedené teorie. Půjde o kazuistiku vybrané rodiny, která sama otázkou adaptace u dětí zabývá. Z výzkumné části však nevyplyne zobecnitelná teorie, ale půjde o naznačení určitého problému, kterým se mohou odborníci dále zabývat. Pojmy, které ve své práci uvedu, vždy vymezím.

Základní literaturou, o kterou se v této práci budu opírat, je Archerová, C. Dítě v náhradní rodině. Schoolerová, Janye. E. Adopce – vztah založený na slibu. Roháček, M. Zvykáme si jeden na druhého, aneb nová náhradní rodina v procesu adaptace. Matějček, Z. a jeho knihy, Kubátová, H. Sociologie životního způsobu. Duffková, J. Sociologie životního stylu. Pávková, J. a kol. Pedagogika volného času. Hofbauer. B. Děti mládež a volný čas. Spousta, V. a kol. Teoretické základy výchovy ve volném čase.

1 PŘIJETÍ DÍTĚTE DO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE

V této části práce naleznete stručný popis, jakou formou se dítě do náhradní rodiny může dostat. Pro tuto kapitolu jsem čerpala především od autorů zabývajících se problematikou náhradní výchovy v českém prostředí.

1.1 Odkud děti přicházejí

Do nové rodiny jsou děti svěřovány z původní rodiny, porodnice, kojeneckých ústavů, dětských domovů a jiných školských zařízení, ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, včetně dětského centra, ze zařízení pro osoby se zdravotním postižením, nebo z azylových domů, odkud jsou do náhradní rodinné péče umístěny na základě souhlasu biologických rodičů.¹

V souladu s novelou zákona SPOD také z pěstounské péče na přechodnou dobu.²

1.2 Děti vhodné do svěřeni péče v náhradních rodinách

Děti vhodné pro adopci jsou ty s méně problémovým zdravotním stavem a psychomotorickým vývojem a co nejranějšího věku, u kterých jejich biologičtí rodiče dali písemný souhlas k adopci. Dále se jedná o děti, o které se rodiče dlouhodobě po dobu několika měsíců nezajímali, i když jim v tom nebránila žádná překážka. Také se jedná o děti, o které rodiče neprojeví kvalifikovaný zájem alespoň po dobu půl roku, kdy jim bylo dítě odebráno z péče.³

Do pěstounské péče jsou zase vhodné sociálně osiřelé děti, které vyžadují trvalou nebo dlouhodobou individuální péči a výchovu v náhradní rodině a nemohou být z nějakého důvodu svěřeny do osvojení. Jsou to děti, které mají různé psychomotorické a zdravotní obtíže, děti starší, sourozenecké skupiny, děti jiného etnika (u nás hlavně romského nebo vietnamského etnika), a dále děti, kterým brání v osvojení překážky

¹ Srov. BUBLEOVÁ, V. a kol., *Adopce.com. Průvodce náhradní rodinnou péčí*. str. 3.

² Zákon č. 401/2012 Sb. ze dne 5.9.2012, kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, sněmovní tisk 564/11.

³ GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*.

právní (např. nesouhlas rodičů), nebo ty, které je třeba umístit v rodině na kratší dobu, než se vyřeší poměry v původní biologické rodině.⁴

1.3 Formy náhradní rodinné péče

Zde bych jen ve stručnosti vypsala, které formy náhradní rodinné péče jsou u nás v České Republice k dispozici.

1. Svěření do péče jiné osoby než rodiče (§ 45 zákona o rodině) – příbuzný, osoba dítěti blízká, podmínka – poskytnutí zdárné výchovy dítěti.⁵
2. Osvojení (adopce) – rodiče přijmou dítě za vlastní, mají stejná práva, jako biologičtí rodiče, pečují o něj na své náklady.
 - a) Adopce 1. stupně (zrušitelná, prosté osvojení) – toto osvojení lze z mimořádných důvodů soudem zrušit, je využívána při přijetí dítěte mladšího jednoho roku.
 - b) Adopce 2. stupně (nezrušitelná) – nejčastější, nelze jí zrušit, trvá, i když se u dítěte prokáže vývojová porucha aj., rozhoduje o ní soud, lze osvojit dítě starší jednoho roku.⁶
 - c) Mezinárodní osvojení (osvojení dětí do ciziny a z ciziny) – jde o poměrně složitou formu, cílem je chránit nejlepší zájem dítěte.⁷
3. Pěstounská péče – soud rozhoduje, ale může ji i zrušit, rodiče rozhodují o běžných věcech dítěte, ale o důležitých musí žádat o souhlas biologické rodiče, kteří se mohou i s dítětem setkávat, znají také místo jeho pobytu, může se k nim dítě znovu vrátit, pokud soud uzná za vhodné. Pěstounovi náleží finanční odměna.⁸
 - a) Individuální – starají se o dítě prarodiče, cizí člověk, jde o klasickou pěstounskou péči.⁹

⁴ Srov. BUBLEOVÁ, V. a kol. *Adopce.com, Průvodce náhradní rodinnou péčí*. str. 5.

⁵ Srov. tamtéž str. 8.

⁶ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. str. 33.

⁷ Bližší informace na stránkách Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí. [online], poslední aktualizace 3.12.2014 [cit. 2014-12-27]. Dostupné na <<http://www.umpod.cz/osvojeni/>>.

⁸ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. str. 34

⁹ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. str. 16.

- b) Na přechodnou dobu – relativně nový institut, poskytována na relativně krátkou dobu, nejdéle na jeden rok, než se zlepší situace v biologické rodině, nebo když dítě čeká, až bude vhodné k osvojení, či dlouhodobé pěstounské péči.¹⁰
 - c) Skupinová – probíhá v zařízeních pro výkon pěstounské péče, velké rodiny, které mají vlastní děti a dalších až šest přijatých.¹¹ (SOS vesničky, o.s. Filadelfie – Přístav Oldřichovice).
4. Poručenství – poručník je zákonným zástupcem dítěte, ustanoven v případě, že rodiče zemřeli, nebo byli zbaveni rodičovských práv.
 - a) S péčí – vychovává dítě osobně, spravuje majetek, podléhá soudu, ročně mu podává správu, má nárok na odměnu pěstouna.
 - b) Bez péče – nemá nárok na odměnu, spravuje majetek dítěte.¹²
 5. Opatrovník – rodičovská zodpovědnost je omezena, v rodině jde momentálně o střet zájmů, opatrovník hájí zájem dítěte, jeho majetek, rozsah práv stanovuje soud, nedostává odměnu.¹³
 6. Hostitelská péče – forma pomoci dětem z dětských domovů, které jezdí na návštěvy (víkendy, prázdniny) do rodin.¹⁴ Je vhodná jen pro některé děti školního věku, rozhoduje o tom obec s rozšířenou působností. Jedná se pouze o dočasné pobyty.¹⁵

1.4 Proces přijetí dítěte do náhradní rodiny

Nejprve se jedná o období úvah a rozhodování před samotným přijetím dítěte do rodiny, jde o fázi tzv. vnitřního rozhodnutí, který každý rodič musí sám udělat. Pak samozřejmě následuje období zprostředkování péče, kdy rodiče podají žádost na příslušném úřadě, jsou odborně posuzováni, v období očekávání chodí na různá školení, sbírají informace. Pak následuje období hledání a párování dětí a rodičů,

¹⁰ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Pěstounská péče na přechodnou dobu*.

¹¹ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. str. 16.

¹² Srov. BUBLEOVÁ, V. a kol. *Adopce.com, Průvodce náhradní rodinnou péčí*. str. 7 – 8,11 - 12.

¹³ Srov. tamtéž, str. 11.

¹⁴ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. § 30.

¹⁵ Srov. BUBLEOVÁ, V. a kol. *Adopce.com, Průvodce náhradní rodinnou péčí*. str. 12.

kde se vytipovávají optimální rodičovské páry pro konkrétní dítě, pokud se najdou, navazuje na něj období kontaktu rodičů s dítětem, které se koná v dětském domově, v podobě víkendů a prodloužených pobytů dítěte v rodině až do doby, kdy nakonec vznikne nová rodina. Jedná se o proces dlouhodobý, který může trvat i několik let.¹⁶

¹⁶ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. str. 21 – 25.

2 ADAPTACE

2.1 Pojem adaptace

Nejprve bych chtěla přiblížit jeden z důležitých pojmů této diplomové práce a tím je pojem adaptace. Jak uvádí několik autorů¹⁷ např. Průcha, Hartl a další, adaptací je obecně označován proces, kdy se organismy přizpůsobují podmínkám, ve kterých žijí, ovšem s poukazem na to, že tyto podmínky se mohou měnit. Jde také o součást procesu socializace jedince.

Pro potřeby této práce nejlépe adaptaci vystihuje Piaget, švýcarský psycholog, který se zabýval především kognitivním vývojem u dětí. Dítě se podle něj přizpůsobuje požadavkům vnějšího prostředí. Podle něj se jedná o psychickou adaptaci, kterou zajišťují dva protikladné a zároveň doplňující se procesy asimilace a akomodace. Při asimilaci dochází k tomu, že objekty a jejich vztahy se začleňují do schémat chování dítěte a jeho dosavadních zkušeností. Při akomodaci dochází k tomu, že se dítě přizpůsobuje tlaku prostředí. Nový objekt nebo nová událost nezapadají do schématu, který byl pro něj osvědčený. Dítě pak původní schéma mění a tím se přizpůsobuje nové situaci. Oba procesy jsou v dynamické rovnováze. Pokud dojde k vychýlení, dítě se snaží ztracenou rovnováhu obnovit. Asimilační schémata se mění, a to především s věkem dítěte. Odrážejí tak konkrétní vývojovou fázi dětské inteligence a jeho aktuální způsob poznávání světa. Tato schémata rozhodují i o tom, zda budou konkrétní podněty z okolí dítěte zpracované. Pokud ano, tak jakým způsobem.¹⁸

S adaptací souvisí pojem adjustace. Jedná se o proces, kdy se jedinec přizpůsobuje sociálnímu prostředí. Adjustace vychází ze vzájemné souhry asimilace a akomodace. Pokud ovšem společnost neumožní jedinci, aby asimilace a akomodace probíhala v harmonii, může dojít až k poruše vztahů mezi jedincem a prostředím.

Pokud se jedinec prostředí nepřizpůsobí, můžeme hovořit o maladaptaci, nebo maladjustaci. Ta může vzniknout na základě deprivace, jejíž příčiny zpravidla nacházíme v dětství (raném vývoji jedince), nebo na základě nepříznivého sociálního

¹⁷ Srov. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. str. 16, srov. PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. str. 11 – 20.

¹⁸ Srov. ČÁP, J., MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*.

okolí dítěte, ve kterém muselo vyrůstat. Následky mohou být alarmující. Jedinec nezvládá zdolávat překážky, dostává se do konfliktu se svým okolím, je nevyrovnaný a lehce zranitelný.¹⁹

Pokud tedy adaptace probíhá v pořádku, jedinec je zakotven ve světě rodiny, lidí a práce, cítí se spokojený, žije v souladu se sebou samým, vyrovnává se s problémy, těžkostmi a konflikty, které v jeho životě mohou nastat. Naopak neúspěch v oblasti adaptace má dopad na celou osobnost jedince ve všech jeho životních etapách a jednotlivých oblastech.²⁰

2.2 Kritéria úspěšné adaptace

Celý proces poznávání toho, jestli se adaptace úspěšně zdařila, bývá vždy v řádu několika let. Zmínila bych zde několik předpokladů, které ovlivňují to, aby adaptace v rodině byla úspěšná. Touto problematikou se zabývá řada autorů jak zahraničních, tak i českých. Jedním z nich je Američanka Jayne E. Schooler, mezinárodní trenérka a konzultantka v oblasti osvojení a pěstounské péče; Angličanka Caroline Archerová, autorka několika publikací, která si osvojila čtyři děti, nyní sama pomáhá dalším rodinám v této oblasti, Zdeněk Matějček český dětský psycholog, který se věnoval vývoji a deprivaci dětí v ústavech a Jarmila Koluchová, česká psycholožka se zaměřením na pomoc pěstounským rodinám.

Na základě podkladů a informací, které jsem od těchto autorů získala, se ukázala tato možná kritéria, která mohou mít na úspěch adaptace významný vliv. Těchto pět kritérií, které uvádím níže, budu ještě dále podrobněji rozebírat.

1. zdravé vztahy v rodině
2. utvoření pevné vazby
3. podpůrné rodinné prostředí
4. náprava psychické deprivace
5. součinnost rodičů s dítětem

¹⁹ Srov. ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. str. 45

²⁰ Srov. SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*. str. 266

2.2.1 Zdravé vztahy v rodině

Vztah mezi rodiči by měl být energicko-energický, pro který je typický dynamický růst a porozumění mezi jejími členy v prostředí, kde je vzájemná podpora, společné cíle a stejná míra energie v plnění povinností. Důležité je, aby vztah mezi rodiči byl pevný, kvalitní, aby rodiče vykazovali schopnost řešit spory, popř. vznikající problémy, aby byli otevření vyjednávání, nacházeli konstruktivní a pozitivní řešení. Rodiče by se měli mít navzájem rádi, jejich vztah by měl být trvalý i v době těžkostí. Postaven by měl být na pevném hodnotovém základě. Takoví rodiče většinou oba s adopcí či jinou formou náhradní rodinné péče souhlasí. Členové rodiny si vzájemně projevují pocity, jsou empatičtí, neuzavírají se, své pocity zvládají, vyrovnávají se s přicházejícími změnami, které bývají i dočasné a přijímají je. Rodina vykazuje znaky zdravé rodiny, ve které se dítě bude cítit bezpečně. Dobré je zpočátku, aby si rodiče nekladli velké nároky na představy o dítěti, že dítě, které do rodiny přijde, nemusí být úplně splněním jejich snů. Je potřebné na příchod dítěte do rodiny připravit i své okolí.²¹

2.2.2 Utvoření pevné vazby

Adaptace se tak stává tím úspěšnější, čím je vazba mezi rodičem a dítětem pevnější. Je tedy podstatným klíčem blízkého vztahu v rodině, založena na reakcích pečovatele vůči potřebám dítěte a na tom, jak tyto signály dítě přijímá. Bezpečná a brzy navázaná pouta jsou předpokladem důležitých životních funkcí, napomáhají ujasnit dítěti pohled na svět, rozvíjí jeho logické myšlení, sociální emoce, utvářejí svědomí, napomáhají vyrovnání tlaků okolí, obav a starostí, vytvářejí rovnováhu mezi závislostí a nezávislostí a budují základ pro zdravé vztahy do budoucna. Dítě potřebuje mít vědomí, že někam patří, že je vítáno, podpůrná jsou vřelá objetí, fyzická blízkost, čas strávený s dítětem, verbální uznání, drobná gesta v komunikaci, aktivní naslouchání, děti mohou svobodně vyjadřovat své názory a především děti v náhradní rodinné péči potřebují získat pocit sounáležitosti a také, že jsou svobodnými a samostatnými jedinci, že je s nimi zacházeno důstojně a hlavně, že jsou milováni bez podmínek, takové jaké je. Dítě totiž potřebuje cítit bezpečí a jistotu a věřit, že je milováno, a že má nějakou cenu, chce být

²¹ SCHOOLEROVÁ, J. E. *Adopce – vztah založený na slibu: užitečné rady pro adoptivní rodiče a pěstouny*. str. 46 – 47.

akceptováno širším sociálním okolím, cítí potřebu seberealizace. Tyto potřeby mohou být významně uspokojovány právě ve volném čase.²²

2.2.3 Podpůrné rodinné prostředí

Dítě, které do rodiny přišlo, je velmi zraněno, prožilo obrovské trauma v oblasti vztahů a navazování citových vazeb. Proto je důležité dát dítě do správných kolejí, a tím podpořit zdravý vývoj dítěte co nejdříve. Důležité je proto neprovádět změny, nechat dítě zvyknout na nové prostředí, a pokud už později děláme nějaké změny, musí být postupné. U dítěte je potřebné podporovat jeho sebeuvědomění (vědomí vlastního „já“). To znamená, že si dítě uvědomuje své vlastní tělo. K tomu napomáhají různé stimulace a zklidňování, aby vnímalo své pocity, vidělo vzor péče o sebe, uvědomovalo si své hranice a naučilo se samostatně myslet. U dítěte také podporujeme dotyk, který je nejranější podobou smyslového vnímání. Podporujeme oční kontakt, čichové a zrakové vnímání, vnímání zvuku, vědomí pohybu, poznávání a vyjadřování svých pocitů a emocí, aby se nebálo říci, co potřebuje, navazujeme důvěru a nezapomínáme ani na duchovní rozměr, protože uzdravování probíhá v rovinách od fyzické, emoční, přes rozumovou složku až po duchovní. Proto zprostředkováváme dítěti i hudbu, obrazy, výrazové umění jako tanec a divadlo nebo velké projevy lidskosti a lásky mezi lidmi.²³

2.2.4 Náprava psychické deprivace

Toto kritérium se prolíná i výše uvedenými, může být jejich součástí, ale pro jeho důležitost si ho dovolím uvést samostatně. Deprivace znamená dlouhodobé neuspokojení základních psychických potřeb dlouhodobě a v dostatečné míře. Náprava je tudíž možná pouze v jejich uspokojení. Důležitá je zde hloubka a stálost citových vztahů mezi pěstouny a dětmi, které by se měli blížit vztahům v dobré rodině s pocitem sounáležitosti a vzájemného obdarování. Pěstouni by měli být tolerantní k problémům ve vývoji přijatého dítěte. Např. to, že dítě bude muset být zařazeno do specializované třídy a bude mít různé specifické poruchy. Posledním bodem by měla být společná životní perspektiva. Tzn., že s dítětem je počítáno do budoucnosti, v rodině existuje společný cíl a péče v rodině nekončí zletilostí. I když si to žádá jisté úsilí vychovat

²² Tamtéž, str. 144 – 155.

²³ Srov. ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*.

z dítěte „slušného“ člověka. Proto pro přijetí dítěte do rodiny musí být dobrá a silná motivace. Když se vše podaří, má rodina obrovskou léčebnou sílu.²⁴

Zde bych ještě pro srovnání uvedla, že k podobnému závěru dospěli už odborníci na setkání v Ženevě, v roce 1978. Náhradní rodinná péče se může stát mostem k dosažení stálosti v životě jedince a má tedy obrovskou léčebnou sílu. Svět dítěte zahrnuje jak jeho biologickou rodinu a vše, co si z minulosti nese, a jeho novou náhradní rodinu, do které vstupuje. Klima nového rodinného prostředí by mělo dítěti dodat pocit jistoty a bezpečí. Je to však běh na dlouhou trať. Jsou kladeny obrovské nároky na nové rodiče, kdy je od nich vyžadován citlivý přístup a porozumění.²⁵

2.2.5 Součinnost rodičů s dítětem

Jedná se o tzv. pravé rodičovství, které je přítomno tam, kde je schopnost interakce. Ať jde o biologické rodiče nebo rodiče „náhradní“, jsou schopni dítě opatrovat, chránit ho a přijmout za svoje, stejně tak dítě je přijímá za své, jsou jeho lidmi. Obzvlášť pěstouni se chovají zdravě a vyspěle, jelikož jsou schopni překonat sobeckost a podílejí se tak na pomoci a záchraně dětí.²⁶

2.2.6 Shrnutí

Na závěr bych uvedla výsledky výzkumu Radky Páchové. Z rozhovorů s několika pěstounskými rodinami zjistila, že pěstouni považují za projevy úspěšné adaptace v oblasti citového připoutání, když se dítě před každým nepředvádí, ke každému hned neběží a neobjímá ho, ale drží se pěstounky a má potřebu její fyzické blízkosti. V začlenění se do chodu rodiny se dítě chová jako doma, přejímá chování ostatních členů, respektuje řád rodiny, je s rodinou přirozeně sžitě, orientuje se v bytě, je samostatné a nečeká, až mu někdo něco řekne, samo se obslouží, rozhoduje, vybírá si a zvládne být s někým jiným. V rámci projevů emocí dítě navázalo důvěru, pominula svázanost strachem, pláč, objevila se veselost, vytvořil se vztah, dítě považuje rodinu za svou, je navázána citová vazba, vytvořena vzájemná sounáležitost, členové rodiny mají společné plány, dítě se světuje, existuje dobrá a přirozená komunikace, matka dítěti

²⁴ Srov. MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. str. 84 – 90.

²⁵ Srov. *Adoption and foster placement of children. Report of an Expert Group Meeting on Adoption and Foster Placement of Children, Geneva, 11.12. – 15.12.1978.*

²⁶ Srov. MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. str. 100 – 103.

rozumí. Ve vztahu k věcem už dítě ví, že jsou některé věci jeho a opatruje si je. Dítě používá

a chápe obsah oslovení „mami“ a „tati“. Na minulost už nevzpomíná a nemá strach, že ho zase někdo vrátí. Jisté zlepšení lze pozorovat i v oblasti psychosomatiky.²⁷

Pokud tedy chceme, aby adaptace proběhla úspěšně, a aby se dítě do nové rodiny začlenilo pokud možno s minimálními obtížemi, měli bychom se alespoň nad těmito kritérii zamyslet.

2.3 Projevy neúspěšné adaptace

Jedná se o přetrvávající projevy psychické deprivace. Je třeba si dále uvědomit, že jde o určité obranné mechanismy dítěte, které si nezbytně vytvořilo, aby mohlo přežít v traumatickém a nepodnětném prostředí. Jedná se o podvědomé reakce, za které dítě nemůže.²⁸

John Bowlby, anglický psychoanalytik, se specializoval na výzkum nefunkčních rodin, jako první začal místo pojmu hospitalismus používat pojem deprivace. Její příčinou je citová karence, tedy nedostatek lásky, kterou jedinci zakoušeli již v raném věku. Pro budování osobnosti je důležité mít dobré základy, (grunt, bázi), ze kterých vyrůstá náš duševní život. Ze základů se utváří naše bazální důvěra, či nedůvěra, to jestli jedinec bude vůči světu a k sobě samému pozitivně, či negativně naladěný. Pokud je tedy základ špatný, vyvine se z jedince špatná osobnost, výrazně egoistická, neschopná se vcítit do druhých, s destruktivním, agresivním chováním. Pěstouni se při tzv. reedukaci potýkají s počáteční bazální nedůvěrou. Dítě je do sebe uzavřeno, chová se odmítavě.²⁹

Během několika let totiž mohlo samo zažít mnoho odmítnutí, a proto si drží odstup, je uzavřené se zlostí obrácenou do sebe. Dochází i k výskytu agresivního chování, sebepoškození, kdy dítě neumí vyjádřit emoce např. pláčem, ale tím, že se samo zraňuje, tak vyjadřuje strach, hněv a bolest. U těchto dětí dochází také k častému výskytu lhaní, krádeží a opožděné genezi svědomí. Jedná se o reakci dítěte na

²⁷ Srov. PÁCHOVÁ, R. *Bariéry adaptace dítěte do pěstounské rodiny*.

²⁸ Srov. ROHÁČEK, M. a kol. *Zvykáme si jeden na druhého aneb nová náhradní rodina v procesu adaptace*. str. 19.

²⁹ Srov. BOWLBY, J. *A secure base: clinical application of attachment theory*.

neuspořádaný způsob života a chaos, který se v životě dítěte dosud vyskytoval. Lhaní se pro dítě stalo obranným mechanismem, jak se vyhnout trestu a ponížení, některé děti dokonce žijí ve světě vlastních představ, tužeb a fantazií. Lhaní se pro ně stalo součástí běžného života. Některé děti zase nejsou schopné očního kontaktu, který může opět pramenit z jejich nedůvěry, nízké sebeúcty a vnitřní nejistoty. Očního kontaktu jsou pak schopné, jen když se rozčílí, nebo se chovají manipulativně. Neselektivní náklonnost k lidem je docela běžným problémem u těchto dětí. Jsou zvyklé, že se u nich lidé často střídali, a tak se jich přestaly bát, ztratily tak přirozený pud sebezáchovy. Mají tak problém rozlišit, kteří lidé jsou cizí, kteří patří do rodiny, a už vůbec nerozumí pojmu rodina. Touží po lidském teple, které se mu alespoň nakrátko dostane. Jiným problémem může být, že si dítě dělá zásoby jídla, může být agresivní, pokud se mu jídlo ze skrýší sebere. Jedná se o podvědomou reakci na nevysvětlitelnou prázdnotu v nitru dítěte, reakce na hrozbu. Je častá u dětí, u kterých nebyla naplněna potřeba po blízké milující osobě. Samozřejmě existuje ještě celá řada projevů, kdy se adaptace ještě zcela nedaří. Jsou to poruchy spánku, pomočování, cucání prstů, okusování nehtů do krve, kývavé pohyby při sezení, sobectví a s tím související přehnaná touha vlastnit, slabá vůle až nečinnost, nesoustředěnost, nepřizpůsobivost, vzdor, předčasné sexuální projevy atd.³⁰

Některé děti mohou být tak „narušené“, že mohou svými projevy ohrozit nejen chod celé rodiny, ale i samotné rodiče. Archerová uvádí několik grafů normální aktivace dítěte, když je aktivace dítěte v normě, křivka není vychýlena ani do pásma nadměrné aktivace (příliš vzrušené dítě), ani do pásma nedostatečné aktivace („vypnuté“ dítě). Dále popisuje průběh aktivace „zraněného“ dítěte, kdy se křivka vychyluje jak do pásma nadměrné aktivace, tak do pásma nedostatečné aktivace. Také ukazuje, jak je vhodné tento poznatek využít při zklidnění dítěte rytmem vlastního těla. Popisuje, že když se spojí normální průběh aktivace rodiče a nezdravý, avšak pouze dočasný průběh aktivace dítěte, může dojít ke zdravému průběhu aktivace nejen u rodiče, ale následně i u dítěte. Pokud je však nezdravý průběh aktivace dítěte

³⁰ Srov. ROHÁČEK, M. a kol. *Zvykáme si jeden na druhého aneb nová náhradní rodina v procesu adaptace*. str. 19 – 20.

víceméně trvalý, chronický, může se stát ze zdravého průběhu aktivace rodiče, víceméně trvale, průběh nezdravý.³¹

2.4 Překážky v procesu adaptace

Překážek v procesu adaptace existuje celá řada. Zde bych uvedla několik nejdůležitějších z nich.

1. nedostatečná příprava na změnu
2. ztráta známého
3. kulturní rozdíly
4. hledání identity
5. „špatné“ geny
6. kontakt s původní rodinou
7. nenaplněná očekávání a potřeby rodičů
8. manželské problémy
9. počet dětí v rodině
10. věk dětí a rodičů
11. další

2.4.1 Nedostatečná příprava na změnu

Spočívá v tom, že je nutné dítě na změnu, která v jeho životě nastane dostatečně připravit. Změna by měla být pomalá, postupná, pokud je dítě věkově vyspělejší, je potřeba, aby mu změna, která má nastat byla vysvětlena, aby se na ní také mohlo podílet. Změna by totiž neměla být prudká, protože by dítě mohlo prožít nervový otřes a propadnout zmatku. Proto je dobré tzv. předadopční období, kdy si na sebe musí všichni členové postupně zvyknout bez zbytečných tlaků, aby se děti začaly vyrovnávat se ztrátami, které prožijí. Je nutná dostatečná míra citlivosti.³²

³¹ Srov. ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Str. 44 – 45.

³² Srov. SCHOOLEROVÁ, J. E. *Adopce – vztah založený na slibu: užitečné rady pro adoptivní rodiče a pěstouny*. str. 100.

2.4.2 Nedostatečná příprava na změnu

Schoolerová ji popisuje jako nedokončenou záležitost, vyrovnávání se s odloučením a ztrátou. Ve své knize uvádí rozdělení zármutku, podle odbornice na adopci Jarrettové.

První fáze: Počáteční zármutek

1. Šok a otupělost – dítě projevuje málo emocí.
2. Poplach – fyzická reakce dítěte (poruchy spánku, nechutenství apod.).
3. Popírání a neochota věřit skutečnosti.

Druhá fáze: Akutní zármutek

1. Bolestivá touha – regrese, kdy dítě ve svém vývoji ustoupí o krok zpět.
2. Hledání a smlouvání – nereálnost, uchvácení ztracenou osobou, neustálé vzpomínky na minulost, ztracená osoba se objeví na místě, kde bude zrovna přítomno dítě, hyperaktivita, nesoustředěnost, nereálné sliby, dítě odmítá nové rodiče.
3. Silné pocity hněvu, viny a studu – silné citové výbuchy dětí.
4. Zoufalství – beznaděj, deprese, únava, poruchy spánku a trávení. Zde je dobré, aby rodiče dbaly na to, nevyplňovat dítěti veškerý volný čas činností, aby tak zapomnělo na minulost.
5. Reorganizace – nový způsob života, kde není středem chybějící dospělý.³³

Bubleová, český socioložka, pracovnice ve Středisku náhradní rodinné péče v Praze, členka rady SOS Dětských vesniček a dalších neziskových organizací, uvádí, že změna prostředí pro dítě především znamená, že se musí rozloučit se „svými“ lidmi, na které bylo dosud zvyklé, určitými denními návyky a zaběhlými způsoby chování. Dítě už v minulosti zažilo zklamání, ztrátu někoho blízkého, pocit neúspěchu a zoufalství. Má strach z toho, co přijde nyní. Proto vyžaduje ustavičnou pozornost a zájem, může být agresivní vůči jiným dětem, rozbíjet hračky, být zlý. Tímto svým negativním počínáním vyjadřuje strach samo o sebe, o svou budoucnost, nové rodiče, o jejich pozornost a lásku. Dítě, které dosud žilo ve skupině jiných dětí a bylo vychovávalo střídajícími „tetami“, se řídí pravidly, která jsou odlišná od pravidel rodinného prostředí. Proto je nutné od samého začátku nastavit jasná a srozumitelná

³³ SCHOOLEROVÁ, J. E. *Adopce – vztah založený na slibu: užitečné rady pro adoptivní rodiče a pěstouny*. str. 96 – 99.

pravidla. Chce to dostatek času i lásky a porozumění, aby dítě navázalo důvěru k novým rodičům.³⁴

Další ztráty, se kterými se dítě musí vyrovnávat, uvádí také Marek Roháček, sociální poradce a zakladatel sdružení Návrat na Slovensku, které podporuje návrat opuštěných dětí z dětských domovů do rodin. On vidí, že se dítě musí vyrovnávat s tím, že má najednou nové rodiče. Cítí úzkost a zmatek, postupně si musí získávat důvěru, že je zde najednou někdo, kdo se o něj stará, má ho rád a nikdy ho neopustí. Dítě se také musí vyrovnávat se svými zážitky a zkušenostmi z minula. Dítě mohlo být týrané, zneužívané a zažilo toho mnohem víc, než mi za celý svůj dosavadní život. Vyrovnávání samo nese s sebou řadu dalších problémů a poruch v chování. Někdy se mohou objevit projevy strachu, pomočování, poruchy spánku, otupělost, neklid apod. Jak dále uvádí, nejlepším lékem je milující rodič, ale i pomoc odborníků, pokud problémy přetrvávají. Dítě se podle něho musí také vyrovnat se spoustou věcí, ve svém životě. Se svými dosavadními vztahy, do kterých patří nejen jeho biologičtí rodiče, ale také lidé z dětského domova, učitelé, kamarádi. Nelze minulost úplně vymazat. Dítě se bude muset vyrovnat i s novým příjmením. Proto, když bude mít otázky, neměli bychom se bát mu na ně odpovídat přiměřeně jeho věku.³⁵

2.4.3 Kulturní rozdíly

Děti mohou přicházet do rodin i z odlišných kultur. Je nutné vyrovnat se s tím, že hovoří jiným jazykem, mají jiné zvyky v odívání, stravování, režimu dne, rodinných oslav apod.³⁶

Přijmout v naší kultuře dítě jiné barvy pleti bývá obtížné. Dítě se může setkat s nepřijetím, posměšky a dvojsmyslnými narážkami ze strany širší rodiny, veřejnosti (v autobuse) i ve škole. Dítě by nemělo na své kořeny zanevřít, je dobré

³⁴ BUBLEOVÁ, V. *Adopce. com, Průvodce náhradní rodinou péčí*. str. 22.

³⁵ Srov. ROHÁČEK, M. a kol. *Zvykáme si jeden na druhého aneb nová náhradní rodina v procesu adaptace*. str. 10 – 12.

³⁶ Srov. SCHOOLEROVÁ, J. E. *Adopce – vztah založený na slibu: užitečné rady pro adoptivní rodiče a pěstouny*. str. 101 – 102.

o tom mluvit, dát mu k dispozici literaturu, hovořit s ním o známých osobnostech v jeho kultuře, tradicích, slavnostech, odívání, umění, hudbě, hodnotách apod.³⁷

V našich podmínkách se nejčastěji jedná o děti romské nebo vietnamské. Stejně jako o jeho biologické rodině, s etnicky odlišným dítětem musí být jeho noví rodiče od začátku připraveni o jeho původu mluvit a začlenit jej přirozeně do jeho osobní identity. K tomu velmi pomůže dostatek vědomostí o kultuře, z níž dítě přichází. Rodiče si pak najdou v ní to „své“, co se jim osobně líbí, ať už je to hudba, pohádky, řeč, krásy země původu či kulturní zvyky. Bubleová se zde shoduje s Roháčkem a dodává, že je dobré najít přátelství s rodinnou stejné kultury, jakou má dítě, nebo zajistit pravidelná setkání s dětmi téhož původu, žijících v náhradních rodinách.³⁸

2.4.4 Hledání identity

Identita je naše společenské já, odpověď na otázku, kdo jsem, co znamenám pro sebe a pro druhé. Identita má i vnější znaky (občanský průkaz, jméno a příjmení). Identita by měla být pozitivní. Ovšem rodiče chtějí bránit svou rodičovskou identitu a tak se bojí říci dítěti pravdu o jeho původu. Rodiče se bojí, že ztratí lásku dítěte. Ale dělají to spíše pro sebe, než aby mysleli na dítě a na důsledky, které to s sebou přinese. Jako je však důležitá identita rodiče, tak i dítě potřebuje tu svoji. Proto je dobré říci dítěti pravdu, protože i když to zpočátku bolí, s pravdou se lépe žije. Vhodná doba je kolem tří let věku dítěte, ale nestačí jen skutečnost dítěti o jeho původu sdělit, je potřeba ji sdílet. Není to něco, zač by se měl někdo stydět.³⁹

„Není žádný hlas krve. Dítě přijímá za matku tu osobu, která se k němu mateřsky chová a nikoliv jen tu, která ho porodila. Adoptivní rodiče, pěstouni, či jiní vychovatelé dítěte v náhradní rodinné péči, jsou psychologicky pravými rodiči, jestliže skutečně za své dítě přijímají!“⁴⁰ Den, kdy dítě do rodiny přišlo, je dobré slavit. Dítěti tak bude

³⁷ Srov. ROHÁČEK, M. a kol. *Zvykáme si jeden na druhého aneb nová náhradní rodina v procesu adaptace*. str. 14; 27 – 30.

³⁸ Srov. BUBLEOVÁ, V. *Adopce. com, Průvodce náhradní rodinou péčí*. str. 2

³⁹ Srov. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. str. 67 – 71.

⁴⁰ Srov. MATĚJČEK, Z. *Co řekneme osvojenému dítěti*. str. 3 – 7.

jasné, že to pro rodinu byl jeden z nešťastnějších dnů v životě, a že tak rodině přineslo svou existencí radost.⁴¹

Pro srovnání zde uvedu, o čem se zmiňuje Bubleová. Každé dítě hledá svůj původ, svou identitu, k tomu, aby ji našlo, potřebuje znát své kořeny. Jde o určité kritické období, které může pro novou rodinu nastat. Klade si otázky, kam patří, chce se dozvědět o svých předcích, o jejich charakterech, vlastnostech a schopnostech, jaké bylo jejich dětství a proč je někdo nechtěl. Vhodné je začít s dítětem hovořit o jeho historii, ještě než se samo začne ptát, zvolit k tomu vhodný způsob a přiměřená forma odpovídající věku. Tuto historii by měli rodiče vždy stejným způsobem opakovat, seznámit s ní nejbližší osoby a příbuzné, aby nebyli zaskočení a vždy věděli, co říci dítěti, až samo začne pátrat a přesvědčovat se zda mu řekli pravdu. Nikdy by však neměli toto sdělení měnit, pouze přidávat další fakta (s ohledem na věk, možnosti a touhu dítěte znát o sobě vše). Měli by se snažit předcházet k dopadům nešťastných náhod, někdy i zlého úmyslu okolí. Nezodpovězené, zamlčené a nepravdivé výmluvy mohou pouze uškodit vývoj dítěte, může se náhle a zcela vytratit rodiči vytvářené zázemí, naděje, důvěra a láska.⁴²

Jeroným Klimeš, český psycholog zabývající se mj. i psychologií rodiny uvádí, že je potřebné aktivně budovat identitu např. u dítěte jiné národnosti, (jak už jsem výše uvedla je potřeba mu číst pohádky, navštěvovat muzea, seznamovat s hudbou apod.), ne jeho identitu pouze pasivně akceptovat. Pozitivní ohlasy mají tzv. společné neformální rozhovory, kdy se rodina věnuje nějaké činnosti (např. na výletě) a při tom probírá věci týkající se školy, přes politiku, sousedy, rodinu až po zážitky ze společných akcí. Jednou z krizí identity považuje pozdější oznámení o původu dítěte. Zde se shoduje s Matějčkem a přidává ještě fáze, které po pozdějším oznámení mohou u dítěte nastat.

1. Fáze akutního šoku, kdy dítě informaci popírá, nebo ji ignoruje.
2. Fáze nespecifické obrany, aktivace organismu dítěte, agrese.
3. Fáze specifické obrany, dítě hledá řešení, přebudovává část identity, rodiče používají neformální rozhovory, aby dítěti sdělili zatajovanou minulost, a ona se mohla stát novou identitou dítěte.

⁴¹ Srov. MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. str. 109 – 110.

⁴² Srov. BUBLEOVÁ, V. *Adopce. com, Průvodce náhradní rodinou péčí*. str. 25.

4. Fáze reaktivní deprese, kdy dítě reaguje na bezmoc, protože nemá sílu jít dál, pokud mělo biologické rodiče, musí je oplakat, vyrovnat se s touto zprávou.
5. Fáze nové identity, kdy se dítě dočasně od rodičů odcizí, protože má pocit, že už jim nebude moci plně důvěřovat, tento pocit nepřekonatelnosti do půl roku většinou zmizí. Okamžikem oznámení u dítěte nezačne vznikat nová identita, teprve se tvoří a to je dlouhodobý proces. Pokud se dítěti takto zhroutí jeden pilíř v jeho životě, je potřebné, aby ty ostatní stály pevně.

Slabá identity se podle Klimeše projeví u dítěte reaktivním egocentrismem, pocitem méněcennosti, dítě se ničím nedokáže uspokojit, má sklony k manipulaci. Může to vést až k závislostem na drogách, hrách, práci apod.⁴³

Roháček k tomuto dodává, že někteří rodiče nehledají příčiny problémů dítěte v poruchách jeho identity, ale v tzv. „špatných genech“.⁴⁴

2.4.5 „Špatné“ geny

Z výše uvedeného nám tedy vyplynula pátá překážka hovořící o ovlivnění dítěte geny. Marie Vágnerová, známá česká psycholožka, odbornice na vývojovou psychologii uvádí, že geny jdou dané, nelze je měnit, jsou často nejasné. Výchovou je však můžeme částečně ovlivnit. Každý člověk má soubor genů určité kvality. Dědí se např. tělesná výška, inteligence, temperament nebo různé poruchy a psychické odchylky. Svůj význam tu má i prostředí, které může mnohé projevy ovlivnit. Za nejvýznamnější prostředí, které ovlivňuje psychické vlastnosti, považuje rodinné prostředí. Do identity dítěte, jak už jsem výše zmínila, může zasahovat biologická rodina.⁴⁵

Pavel Vodák, český pedopsychiatr, k tomuto tématu říká, že „*vlastní rodiče mohou zasahovat do nově se tvořícího nebo už vytvořeného adoptivního svazku ...I když se dítěte vzdali, i když byli soudním rozhodnutím zbaveni rodičovské moci, i když o nich adoptivní rodiče nic nevědí, přece nepřestávají být problematickým činitelem*

⁴³ Srov. KLIMEŠ, J. *Budování identity – nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti.*

⁴⁴ Srov. ROHÁČEK, M. a kol. *Zvykáme si jeden na druhého aneb nová náhradní rodina v procesu adaptace.* str. 11.

⁴⁵ Srov. MATĚJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny.* str. 103 – 114.

v adoptivním svazku. I když byli vymazáni z matriky, nelze je vymazat z úvah, plánů a úzkostí adoptivních rodičů.⁴⁶

2.4.6 Kontakt s původní rodinou

Pěstounská rodina má situaci značně ztíženou, protože biologičtí rodiče vědí, kde se jejich dítě nachází a do rodiny mnohdy nepříjemně zasahují. Noví rodiče by před dítětem neměli jeho biologické rodiče očerňovat, ale také by měli poukazovat, že některé jejich chování je nevhodné.⁴⁷

K identitě dítěte patří vztah k jeho biologickým rodičům. Cesta po stopách minulosti, by měla být dítěti umožněna, také aby se o rodičích dítěte mluvilo přirozeně, ne negativně, aby si dítě neutvořilo negativní mínění o sobě, a aby nebyl narušen pocit jeho vlastní hodnoty.⁴⁸

Suchánková předkládá rakouské zkušenosti s realizací kontaktů s původní rodinou, kdy vnitřní místo pro matku a otce bude mít vždy dítě obsazeno vlastními rodiči, ale toto místo může být doplněno a rozšířeno. Dále uvádí, že ztráta první vazby je pro dítě traumatická. Zachovat starou i novou vazbu lze, pokud jsou od sebe jasně odděleny. Kontakty s původní rodinou mohou být prospěšné k tomu, aby se dítě vyrovnalo se svou minulostí. Ovšem otevřená nebo skrytá konkurence mezi rodinami, nebo přerušování probíhajících kontaktů mají na dítě zpravidla negativní účinek.⁴⁹

2.4.7 Nenaplněná očekávání a potřeby

Tato překážka může nastat především ze strany rodičů. Jedná se o nenaplněné potřeby a odlišná očekávání rodičů, o silnou potřebu rodičovství, potřebu o někoho pečovat, potřebu s dítětem k sobě navzájem přilnout nebo potřebu se dočkat uznání za to, že udělali něco prospěšného a záslužného. Představy, které často rodiče mají, že dítě

⁴⁶ Srov. VODÁK, P. *Problémy osvojení dětí*. str. 197.

⁴⁷ Srov. MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. str. 116 – 119.

⁴⁸ Srov. ROHÁČEK, M. a kol. *Zvykáme si jeden na druhého aneb nová náhradní rodina v procesu adaptace*. str. 11.

⁴⁹ Srov. SUCHÁNKOVÁ, A. *Rakouské zkušenosti s realizací kontaktů dítěte s původní rodinou. Průvodce náhradní rodinou péčí*. 4/2014. str. 10.

ocení vše, co pro něj rodiče udělají, příbuzní novou situaci přijmou, rodiče budou cítit naplnění a neutuchající štěstí.⁵⁰

Roháček uvádí, že dítě, které přijde do rodiny, nebude takové, jak si ho rodiče představovali, nebude se jim podobat, bude jinak vonět a rodiče nebudou schopni se svých představ vzdát. Zde by mohl nastat velký problém. Také může rodičům mnohdy připadat, že ho nebudou mít tak rádi, jako jejich vlastní děti, anebo že jsou sami špatní rodiče, nebo že je špatné dítě, které k nim přišlo.⁵¹

2.4.8 Manželské problémy

Problémem může být, že samotný vztah rodičů není pevný, nebo může být problémem nový rodinný režim, který s příchodem dítěte do rodiny bude nastolen. Jedná se jak o pravidla, tak navýšení domácích povinností, ztráta soukromí apod. Problémem může být i neúplné překonání ztrát v životě rodičů. Zde se jedná např. o ztrátu snů o plánované rodině, ztráta postavení biologického rodiče, kvůli neplodnosti nebo úmrtí dítěte apod.⁵²

2.4.9 Počet dětí v rodině

Z výzkumů vyplývá, že ideální jsou dvě až tři děti. V případě, že už jsou v rodině vlastní děti, by počet neměl překračovat číslo čtyři. Pokud by se jednalo o dítě handicapované, mělo by být do rodiny přijato pouze jedno. Větší počet se nedoporučuje.⁵³ Pro doplnění uvedu ještě slova Zdeňka Matějčka, který doporučuje rodičům, aby se nesnažili zachránit co nejvíce dětí na úkor celé rodiny. Vždy jen tolik, na kolik stačí.⁵⁴

⁵⁰ Srov. SCHOOLEROVÁ, J. E. *Adopce – vztah založený na slibu: užitečné rady pro adoptivní rodiče a pěstouny*. str. 102.

⁵¹ Srov. ROHÁČEK, M. a kol. *Zvykáme si jeden na druhého aneb nová náhradní rodina v procesu adaptace*. str. 13 – 14.

⁵² Srov. SCHOOLEROVÁ, J. E. *Adopce – vztah založený na slibu: užitečné rady pro adoptivní rodiče a pěstouny*. str. 104 – 108.

⁵³ Srov. NIEDERLE, P. Optimální četnost velkých pěstounských rodin. In *Sborník přednášek z 6. konference o NRP*. str. 128 – 139.

⁵⁴ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. str. 126.

2.4.10 Věk dětí a rodičů

Optimální věk ženy by měl být do čtyřiceti let u osvojení, u pěstounské péče se neurčuje, ale měl by být zachován přiměřený věkový rozdíl. Optimální věk dítěte by neměl být vyšší, než věk nejmladšího dítěte v rodině.⁵⁵

2.4.11 Další překážky

Z výzkumů Páchové vyplývá, že dalšími překážkami v adaptaci dítěte mohou také být nejen biologičtí rodiče dítěte, kteří mají nedostatek informací, nebo se vědomě domáhají práv dítěte. Překážkou se mohou stát i samotné děti pěstounů a jejich sourozenecká žárlivost, pěstouni samotní (jejich vlastnosti, schopnosti, informovanosti, jejich nedostatečná podpora). Překážkou může být dlouhé setrvání dítěte v nefunkční rodině a dlouhodobý pobyt dětí v ústavních zařízeních. V neposlední řadě se může jednat i o nedostatek času, vzdělání sociálních pracovníků OSPODu, přípravné kurzy nezohledňující jednotlivé žadatele, způsob výběru rodiny a dětí, nedostatečná flexibilita režimu seznamování dítěte s novou rodinou, povědomí veřejnosti, průtahy spojené s činností soudů, nepřesné a neprovázané zákony, které nepamatují na individualitu jednotlivých případů.⁵⁶

Pokud se na tyto překážky rodiče včas připraví, cesta k úspěchu je téměř zajištěna.

⁵⁵ Srov. NIEDERLE, P. Optimální četnost velkých pěstounských rodin. In *Sborník přednášek z 6. konference o NRP*.

⁵⁶ Srov. PÁCHOVÁ, R. *Bariéry adaptace dítěte do pěstounské rodiny*.

3 ŽIVOTNÍ STYL RODINY A JEHO VLIV NA VOLNÝ ČAS

3.1 Vymezení pojmů

Nejprve je potřebné, abych vymezila několik základních pojmů, které jsou pro tuto práci významné, především jejich obsahovou stránku pro další porozumění jednotlivým kontextům.

Pojmy životní styl a životní způsob jsou někdy obtížně vymežitelné, protože sociologové sami se neshodují v jejich významech. Mnohdy slova jako životní způsob, životní styl a životní sloh můžeme považovat za synonyma. Pro tuto práci však potřebujeme přesnější vymezení těchto pojmů. Proto použiji definice českých socioložek Jany Duffkové a Heleny Kubátové, které se mj. zabývají i výzkumy v oblastech životního stylu a životního způsobu.

Životní způsob je spíše obecnější pojem, který označuje významné činnosti, vztahy, životní projevy a zvyklosti, které jsou charakteristické pro jedince nebo skupinu, v našem případě rodinu.⁵⁷ Jedná se zde o kvantitativní souhrn prvků, má ekonomizující pohled a předpokládá jistou provázanost prvků mezi sebou.⁵⁸

Životní styl (ž.s.) představuje pojem konkrétnější. Duffková ho rozděluje na životní styl jednotlivce a životní styl skupiny. Životní styl jednotlivce je téměř neměnný způsob života, kdy jeho jednotlivé části mají společné jádro, jednotící linii, která prochází všemi činnostmi, vztahy, zvyklostmi a životními projevy jednotlivce. Životní styl skupiny představuje vyabstrahované rysy, které jsou hlavní, určující a společné pro většinu členů ve skupině.⁵⁹ Životní styl je chápán kvalitativně, kdy jedinci interpretují svět, ve kterém žijí. Jedná se o jakýsi smysl života. Materiálním aspektem životního stylu se stává životní úroveň, která je např. v domácnosti chápána jako úroveň spotřeby a vybavení domácností, které se vymezuje podle příjmů a výdajů. Kulturní aspekt životního stylu nazýváme kvalitou života. V rodině je chápána jako vybavenost domácnosti kulturními předměty (např. knihami), výší vzdělání, složitostí vykonávané

⁵⁷ Srov. DUFFKOVÁ, J. a kol. *Sociologie životního stylu*.

⁵⁸ Srov. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*.

⁵⁹ Srov. DUFFKOVÁ, J. a kol. *Sociologie životního stylu*.

práce a především kulturností trávení volného času. Do kulturních aktivit jsou zahrnuty mimopracovní aktivity:

1. *návštěva divadel, koncertů, výstav*
2. *studium odborné literatury*
3. *chození do přírody, sport, turistika*
4. *četba krásné literatury*
5. *návštěvy přátel*
6. *návštěva restaurací, kaváren, zábav*
7. *rukodělné koníčky*
8. *náročnější fyzické práce doma*

Životní sloh je pojem, který se nejprve vztahoval k architektuře a navrhování věci denní potřeby. Nakonec však tento pojem dostal nový pohled nazírání na sebe. Životní sloh se stal souhrnem forem věcného prostředí, jednání, vztahů a vědomí. Formami věcného prostředí jsou věci, které nás obklopují, ať se jedná o krajinu, město, venkov, dům, ve kterém bydlíme, nábytek, bytové doplňky, textilie, oblečení, nástroje, ale také to, jak předměty užíváme, jak se oblékáme, upravujeme byt, jídelní stůl apod. Formy vztahů, jsou formy jednání s lidmi, formy vědomí jsou reakcemi na skutečnosti smyslové, citové, rozumové aj. Formy jednání jsou determinovány naším chováním, zvyky, gesty, mimikou a řečí. Jednotný životní sloh společnosti byl ideálem v socialismu.⁶⁰

3.2 Životní styl rodiny

Životními styly rodin se mnoho odborníků ještě nezabývalo. V českém prostředí dnes ucelené učebnice životního stylu ještě neexistují, pouze v podobě skript jednotlivých vyučujících na školách, nebo již mnou uváděné publikace Sociologie životního způsobu od Heleny Kubátové, nebo Sociologie životního stylu Jany Duffkové. Ale ani tady nenajdeme podrobnější informace o životních stylech rodin. Výzkumy životního stylu a životního způsobu byly vždy na okraji zájmu odborníků, pokud už nějaké existují, nejsou samostatné, ale existují jako součást výzkumů životní úrovně apod. Přesto se tato problematika dostává postupně do popředí.

⁶⁰ Srov. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. str. 11 – 35.

Jak jsem výše naznačila, pokud tedy nějaké výzkumy na životní styly rodin existují, tak pouze v malé míře. Nemůžeme proto hovořit o jednotlivých životních stylech rodin, ale co už k dispozici máme, jsou styly jednotlivců. Zde bych ve stručnosti uvedla alespoň nějaké z nich, protože od jednotlivce, který se stane součástí rodiny a jeho životního stylu, kterým začne svojí rodinu ovlivňovat, můžeme nakonec vyjít a dát vzniknout životním stylům rodin.

Helena Kubátová ve své knize uspořádala alespoň několik z nich:

1. Hedonistický ž.s. – podle Bella mají být potřeby uspokojeny pokud možno hned, práce a povinnosti jsou stereotypní a nudné, volný čas znamená pravý požitek. Tento styl se vyznačuje spotřebou a masovou kulturou, nezájmem o společenské hodnoty, neurčitou identitou jedince, „blouděním“, touhou po dobrodružství a zážitcích.
2. Třídní ž.s. – Weber zde poukazuje, že společnost rozdělena na třídu vládnoucí, která vlastní prostředky, a na třídu těch, kteří jsou podřízení. To, do jaké třídy jedinec patří, určuje jeho životní úroveň. Bourdieu hovoří o tom, že jedinec na první pohled touží pouze po ekonomických zdrojích a moci, ale ve skutečnosti chce pouze uspokojit touhu po uznání, prestiži a reputaci.
3. Liberálně-ironický ž.s. – je podle Rotryho založen na nahodilosti osobnosti a společnosti. Spojuje v sobě individuální sebevytváření jedince a zároveň společenskou solidaritu.
4. Buržoazně-bohémský ž.s. – v sobě, jak poukazuje Brooks, má prvky buržoazních ctností a jistého bohémství. Např. se zde objevují nová pravidla, jak a za co by měl jedinec utrácet. Způsob utrácení má být ctnostný. Lidé z této třídy o sobě hovoří jako o kultivovaných. Kultivovaný člověk se např. pozná podle toho, že nemá drahé šperky, ale investuje do vybavení pro své koníčky a volný čas (koupí si kvalitní značkové trekkingové boty).
5. Jsou styly, které jsou založené na bytí, např. zdravý ž.s., který si klade za cíl, aby jedinec žil v souladu s přírodou, ostatními lidmi a myslel na budoucnost dalších generací, které přijdou po nás. Existují i styly, které jsou založené na vlastnění, např. tekutý konzumní ž.s. nebo spotřební styl. Ten

může být založen na umění peníze získávat a také je utrácet. Na potřebě vlastnit jen tehdy, pokud je nám předmět užitečný. Když pro nás ztratí svou hodnotu, přestane fungovat, pořídíme si nový a lepší. Jedná se o styl, který je založen na neustálém vyhledávání zážitků a velkému důrazu na individualitu jedince na úkor společnosti.

6. Narcistický ž.s. – jak pojednává Lipovetsky, jedinec se orientuje sám na sebe, jinak by v dnešní společnosti, která je plná rychlého střídání vzorů, ztratil svou identitu.
7. Alternativní ž.s – jsou to vlastně všechny styly, které se navzájem odlišují, nebo se odlišují od stylu, který je většinou ve společnosti uznávaným. Příkladem může být právě tekutý konzumní ž.s. v kontrastu se zdravým ž.s.⁶¹

O životním stylu rodiny pak můžeme hovořit v souvislosti s faktory, které na něj mají svůj vliv, společně se prolínají, a tak životní styl utvářejí. Na životním stylu rodiny participují všichni její členové, jejich vlastní životní styly a individuality. Hlavní podíl na celkovém životním stylu rodiny mají její dospělí členové, rodiče. Životní styl rodiny utváří u dítěte jeho pozdější životní styl a způsob života. Můžeme zde vidět oboustranné ovlivňování, protože i děti samotné, ovlivňují v důsledku i styl celého rodinného života.

3.3 Vlivy na životní styl rodiny

V této kapitole zmapuji několik faktorů, které mohou mít vliv na způsob života, ve kterém rodina žije. Vliv může mít:

1. životní prostředí
2. věkové rozvrstvení a počet členů v rodině
3. pohlaví
4. rodinný stav
5. vzdělání rodičů
6. profese a zaměstnání rodičů
7. ekonomická stránka
8. spotřební chování
9. společenská třída

⁶¹ Srov. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*.

10. styl výchovy
11. hodnotový žebříček
12. způsob trávení volného času
13. další ...

3.3.1 Životní prostředí

Zde můžeme rozlišovat místo, ve kterém rodina žije. Prostředí, které jednotlivé členy domácnosti obklopuje, je prostředí, které by mělo napomáhat k vývoji a životu. Velmi záleží na tom, kde rodina žije, jestli se jedná o město, nebo venkov. Pokud rodina žije na venkově, působí na ni několik vlivů. Především je venkov pro rodinu symbolem tradiční společnosti, vlivem moderního způsobu života se však mnohé prvky městského života přenášejí na venkov např. proto, že mnohdy lidé utíkají z měst, aby mohli žít v čistém a klidném prostředí, které by bylo vhodné pro jejich děti, tím však na venkov přinesou městské způsoby, které se s venkovskými střetávají. Někdy ostře, jindy se navzájem obrušují a prolínají. Venkov je spojen s přírodou, cyklickým časem a jistou pomalostí v plynutí tohoto času. Mnohdy je se životem na venkově spojována práce v zemědělství, ale podle statistik tomu tak být nemusí. V roce 2010 žilo na venkově 26 % populace v ČR, ale jen 4 % se zabývali zemědělstvím. Příroda tedy může být na venkově chápána nejen jako obživa, ale i hrozba. Nejbližší lidé jsou ze širší rodiny a sousedé. Všichni se navzájem znají a většinou zde funguje silná sociální kontrola, ale i zde se dostává městská anonymita. Svátky a slavnosti se slaví ve venkovském společenství.

Městský způsob je mnohdy opakem. Město se stalo symbolem modernosti a kulturního života. Je živoucí, uměle naplánované, s umělým lineárním časem, který rychle plyne. Vnější i vnitřní dojmy se vyznačují rychlým střídáním, teď je to nové, zítra však už nemoderní, protože nastoupí něco mnohem lepšího a modernějšího. Příroda je chápána jako zdroj nepohodlí, něco, co musí být odstraněno a do města nepatří. Dnes je často chápána jako místo pro rekreaci a načerpání životní síly. Nejbližší lidé pro navazování vztahů jsou v nukleární rodině, případně je najdeme mezi svými známými. Oficiální svátky jsou slaveny masově, rodinné pouze v nukleární rodině. Většina lidí ve městě je vzájemně anonymních. Osobní vztahy jsou založeny na volbě a náhodě. Vztahy jsou založeny na racionalitě, kalkulaci, lhostejnosti, blazeovanosti

a rezervovaném postoji k druhým lidem. Sociální kontrola je silně oslabena, a tím se vytváří prostor pro silnou individualitu jedince.⁶²

3.3.2 Věkové rozvrstvení a počet členů v rodině

Jak už jsem výše uvedla, je potřeba brát v potaz i jak je rodina rozvrstvena. Věk hraje v rodině svou zásadní roli. Vždy se uvádí, že optimální věk ženy, která si chce osvojit dítě, by neměl nikdy překročit věk 40 let. U pěstounky však může být věk vyšší klidně i o deset let, ale přesně není určen. Přiměřený věkový rozdíl by měl být zachován vždy. Jinak totiž vychovávají své děti rodiče mladšího věku, daleko obezřetněji k výchově přistupují rodiče staršího věku. Když rodiče přijímají děti, měli by dbát na to, aby fungovali jako běžná rodina, tudíž by měli dbát na věk dětí, a přijímat vždy věkově mladší dítě, než je nejmladší dítě v rodině.⁶³ Je důležité se zamyslet i nad tím, jestli rodina žije sama, tedy jestli se jedná o rodinu nukleární (rodiče a děti), nebo rodinu vícegenerační (prarodiče, rodiče a děti popř. další příbuzní v jedné domácnosti).

Je nutné si uvědomit, že pokud se nejedná o běžnou rodinu, ale o rodinu náhradní, tedy rodinu uměle vytvořenou, přináší větší počet přijímaných dětí vždy různá úskalí. Z různých výzkumů můžeme sledovat, že přibývá negativních zkušeností s péčí o děti ve velkých rodinách. Negativní zkušenosti nemají pouze rodiče, ale i děti samotné. Nastávají zde i problémy ve vztazích mezi jednotlivými členy – rozdílné vztahy mezi pěstouny a vlastními dětmi na jedné straně, a pěstouny a dětmi svěřenými do péče na straně druhé. Do vztahů vstupuje i sourozenecká žárlivost, především žárlivost na mladšího sourozence. Dokonce mohou problémy dojít až tak daleko, že není vytvořena pevná citová vazba mezi pěstouny a dětmi.⁶⁴

Velmi zásadní v utváření vztahů je role sourozeneckých vazeb. Sourozenecká pozice, tzn., jestli se dítě narodilo jako jedináček, nebo po dvou děvčatech přišel do rodiny vytožený chlapec, ovlivňuje u dítěte rozvoj osobních charakteristik a projevů chování, které mají vliv na pozdější život jedince v dospělosti. Dítě se musí o pozornost rodičů dělit, a to může mít za následek to, že začne své sourozence vnímat jako konkurenci. Vztahy a osobní preference rodičů se přenášejí i na vztahy sourozenecké.

⁶² Srov. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. str. 160 – 179.

⁶³ Srov. NIEDERLE, P. Optimální četnost velkých pěstounských rodin. In *Sborník přednášek z 6. konference o NRP*.

⁶⁴ Tamtéž.

Ovšem sociální trénink, který dítě dostává díky sourozencům, má význam pro jeho úspěšnou adaptaci na nároky života.⁶⁵

Jaká je tedy charakteristika z hlediska pořadí dítěte? Kevin Leman, americký psycholog, zabývající se výchovou dětí a manželstvím, řekl o prvorozených dětech, že přináší svým rodičům první zkušenost s jejich novou rolí – rodičovstvím. Mohou být proto na své dítě přehnaně nároční, přísní, nebo naopak úzkostní a nejistí. Prvorozené děti mají větší motivaci se prosadit a dosáhnout úspěchu, většinou bývají perfekcionističtí, mají vše naplánované, ví, co se bude dít a kdy, uznávají autoritu, jsou samostatné v rozhodování, spoléhají se na sebe, jsou cílevědomí, ale i obětavé k pomoci druhému. Podle těchto charakteristik je Leman rozdělil na dvě skupiny. První jsou schopni pomáhat druhým, jsou k nim vstřícní a snaží se jim vyhovět. Druzí jsou energičtí, mají silnou touhu se prosadit mnohdy až agresivně vůči druhým.⁶⁶

O prostředních dětech Leman hovoří, jako o těch které se narodily buď pozdě, nebo zase moc brzy. Je obtížné zde vysledovat nějaké charakteristiky, protože mnohdy nevíme, kolikáté to dítě bude. Máme počítat s druhým ze čtyř, nebo čtvrtým s osmi, proto jsou pro nás nejužitečnější charakteristiky druhorozeného dítěte. Toto dítě se stává vyjednávačem a prostředníkem, ale také tím, které se rádo vyhýbá jakýmkoli konfliktům. Pokud má pocit, že je zatlačováno do kouta staršími nebo mladšími sourozenci, lne k vrstevnické skupině. Prostřední děti vystihuje slovo rozporuplnost. Mohou být společenští i uzavření do sebe, bojovní i tolerantní apod.⁶⁷

Nejmladší děti jsou podle Lemana charakterizováni jako ti, kteří jsou středem pozornosti v rodině a čerpají z ní nejvíce výhod. Ovšem mohou být považováni jako věčně malí. Od starších sourozenců odpozorovávají taktiky v jednání vůči okolí a ty, které jsou nejvýhodnější, pak hojně využívají. V rodině mají úlohu baviče, jsou veselí, společenští a v kolektivu oblíbení, ale mohou být i rozmazlení, vzpurní, kritičtí ke svému okolí, netrpěliví a prudcí. Mnohdy ale cítí, že jejich dovednosti už ve velké rodině nehrají takovou roli, jako u jeho starších sourozenců, proto chtějí dosáhnout ve svém životě velkých věcí, aby si jich druzí všimli. Mnohdy se ale stává, že nejmladší

⁶⁵ Srov. PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. str. 176 – 178.

⁶⁶ Srov. LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. str. 45 – 55.

⁶⁷ Tamtéž, str. 88 – 95.

děti mají od svých starších sourozenců velký věkový odstup. Mohou pak vyrůstat osamoceně a stát se tak jedináčky.⁶⁸

Jedináček může být nejstarší dítě, než se mu narodí další sourozenec, nebo jak jsem výše uvedla, může se jím stát i nejmladší dítě, které má vůči svým sourozencům velký věkový odstup. Proto se v něm mohou promítat jak charakteristiky nejstaršího dítěte, tak nejmladšího benjamínka. Rodiče kladou na jedináčka velké nároky, hodně od něj očekávají a mnohdy s ním jednají jako s malým dospělým.⁶⁹ Pokud jedináček nemá možnost blízkého kontaktu s vrstevníky v rodině, může u něj později dojít k problémům v navazování vztahů s druhými lidmi.⁷⁰

Na závěr bych ještě přednesla závěry Kubátové. Dnes je propast mezi střední a mladou generací odstraněna. Mezi těmito generacemi dnes existuje spojenectví, které tu nikdy dříve nebylo. Současná společnost drží pohromadě kultem mládí. Kult mládí sebou přináší několik aspektů. Jedním z nich je učení se novým věcem, neustálá adaptace na nové prvky, struktury, životní styly jako je styl žít zdravě. Přináší s sebou i nepřeborné množství zábavy a svobody. Heslem doby se stala vitalita, mládí a flexibilita.⁷¹

3.3.3 Pohlaví

Muži a ženy jsou si celkem tělesně i duševně podobní. Avšak ty rozdíly, které existují, daleko více přitahují naši pozornost. Tělesné rozdíly, dané biologicky, jsou ještě podtrhávány oblékáním, líčením a úpravou vlasů. Samozřejmě máme biologicky předurčené jisté chování, podle našeho pohlaví, ale každé s obou pohlaví má vlastnosti druhého pohlaví, i když v menší míře.⁷²

Podle pohlaví určujeme sociální roli. Dítě si tu svou osvojuje uvnitř i vně své rodiny. Uvnitř rodiny totiž dítě pozoruje způsoby chování, které jednotlivým rolím chlapce, dívky, otce a matky náležejí. Uplatňování rolí, jejich trénování a modifikování pak můžeme vidět mimo rodinu, většinou ve skupině vrstevníků. V předškolním věku

⁶⁸ Srov. LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. str. 100 – 103.

⁶⁹ Tamtéž, str. 19, 63.

⁷⁰ Srov. PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. str. 181.

⁷¹ Srov. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. str. 220 – 229.

⁷² Srov. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. str. 28.

se děje nejčastěji ve formě napodobivých her. Později je dítě schopno samo si uvědomovat a pojmenovat role, ve kterých se ocitá, (kluk/holka, syn/dcera, kamarád/kamarádka apod.).⁷³

Jaká je tedy role muže a ženy? Podle světových měřítek ženy vykonávají méně kvalifikovanou práci a především hůře placenou. Vlastní menší část kapitálu, (v západních zemích činí jejich výdělek asi dvě třetiny výdělku mužů) a hůře se prosazují. Především ženy, které se touží realizovat mimo domov a vybudovat si kariéru mají situaci obtížnější s ohledem na svou mateřskou roli. Z cesty za kariérou mnohdy ustupují proto, aby přivedly na svět dalšího potomka. Pokud by se chtěly věnovat mateřství na plný úvazek, nejsou společností patřičně oceněny a stejně musí opět nastoupit do zaměstnání, aby byla rodina uživena. Role ženy je ovlivněna výchovou. Od malička jsou dívky vedeny k tichosti a závislosti, připravovány k roli mateřství, a péči o domácnost, ručním pracím, a společenské konformitě. Dívky jsou ve škole chváleny za dobré chování, než za výkon, a za úspěšnost u nich může pít a poslušnost. Jsou také verbálně zdatnější, než chlapci.⁷⁴

Ženy však chtějí dosáhnout úspěchů ve sférách, kam dříve neměli přístup. Vstupují do světa, který je založen na mužských principech. Mužský princip však mohou využít ke svému prospěchu. Žena pak díky demokratizaci a rozvolňování hranic mezi mužskou a ženskou sférou přejímá dominanci, agresivitu a průbojnost, která doteď patřila pouze mužům.⁷⁵

Muži vlastní větší část majetku a rozhodují o většině vynakládaných prostředků. Dominance, agrese a násilí jsou mnohdy pojmy, které se s mužskou rolí často pojí. Muži by měli ovládat své city, měli by být tvrdí a fyzicky silní. V mnohých společnostech jsou chlapci upřednostňováni před děvčaty. Chlapci jsou ve školách chváleni za dobrý výkon a je u nich zdůrazňována studijní výkonnost. Ve škole podávají lepší výkony v matematických a prostorových úlohách. Jsou vedeny ke sportu,

⁷³ Srov. MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. str. 19 – 20.

⁷⁴ Srov. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. str. 29 – 32.

⁷⁵ Srov. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. str. 234 – 238.

práci se dřevem a pomoci při opravách kolem domu, údržbě auta apod. Mají také větší sklony ke krajnostem, než dívky.⁷⁶

Muži se vlivem socializace učí jak pozitivním cnostem, (soutěživost, smysl pro čest), tak cnostem negativním (odříkání, rezignace, mlčení). Muži se vůči ženám mohou chovat diskriminačně a v jejich požadavcích mohou vidět jen pouhý rozmar nebo hysterii. Mužská nadvláda už dnes může být pouhým symbolem. Muži totiž v zásadě respektují práva žen i jejich profesní kariéru.⁷⁷

V našem českém prostředí totiž funguje model smíšený – model, který v sobě zahrnuje jak tradiční hodnoty, tak i nové moderní trendy ve společnosti. Žena i muž chodí do práce a vydělávají na rodinu. V domácnosti pak dochází k tzv. dělbě práce. Mnohdy se stává, že i muž odejde na mateřskou. Obtížněji se však vrací do pracovního procesu.⁷⁸

Na závěr bych chtěla poukázat na to, že výchovou od raného dětství se dá značně ovlivnit, jak se bude muž a žena v dospělosti chovat ve své roli. Dívky ani chlapci by neměli být tak striktně omezováni ve svých rolích. Role by se měli v jistých oblastech prolínat. Např. dívky by mohly být vedeny k práci se dřevem, nebo opravách kolem domu, chlapci zase k vaření apod. Otázkou však zůstává nakolik a do jaké míry by to bylo vhodné, aby nedošlo k úplnému rozvolnění hranice mezi mužem a ženou.⁷⁹

3.3.4 Rodinný stav

Nejvhodnější je pro dítě úplná rodina se zdravými rodinnými vztahy, kde funguje role otce a matky.⁸⁰

V dnešní společnosti však najdeme několik typů rodin. Jedná se např. o smíšená manželství, neboli dvojjazyčné, bilingvní rodiny, kde se životní styl utváří prolínáním dvou mnohdy odlišných kultur.⁸¹

⁷⁶ Srov. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. str. 29 – 32.

⁷⁷ Srov. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. str. 230 – 233.

⁷⁸ Srov. MAŘÍKOVÁ, H. *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*.

⁷⁹ Srov. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*.

⁸⁰ Srov. MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*.

⁸¹ Podrobněji hovoří MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. str. 197 – 204.

Dnes vidíme alarmující čísla rozpadlých rodin. Téměř 50 % párů se rozvádí. Tyto páry však mnohdy mají děti. Až 45 % dětí žije ve střídavé péči nebo pouze s jedním rodičem. Mnohdy se v naší společnosti objevuje jev - matka samoživitelka. Nejvíce však trpí děti. Projevuje se to v jejich výchově, kde mnohdy chybí mužský aspekt, ke vztahu k lidem, budoucím partnerům, světu a přístupu k životu, ve způsobu života.⁸²

3.3.5 Vzdělání rodičů

Existuje nějaký vztah mezi vzděláním rodičů a jejich péčí o dítě? Má vůbec nějaký vliv? Podle odborníků ano. Začala bych výzkumy Ladislava Hintnause, profesora Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Zabýval se ve své knize tím, jaký je vztah mezi vzděláním matky a péčí o dítě. Pro povzbuzující kognitivní vývoj dítěte je důležitá řečová komunikace s dítětem, ne předávání informací, ale to, jakému kognitivnímu stylu se od ní učí. Má klíčovou úlohu v jeho socializaci, rozvoji slovní zásoby a obzoru dítěte.

Matky vysokoškolačky pohlíží na dítě jako na zátěž, komplikaci v partnerských vztazích, a jako omezení jejich vlastních aktivit. Buď děti vůbec nechtějí, nebo mají pouze jedno. Ovšem někdy to vypadá, že ženy s vyšším vzděláním nemají mateřský cit. Ony mají děti jen v pozdějším věku. Proto ve své věkové skupině dosahují statisticky menších procent dětí, než ženy s nižším vzděláním. Spíše však nesouhlasí, aby se mateřství bralo jen jako jediný sociální status ženy.

Matky středoškolačky naopak zdůrazňují dítě jako základ jejich společenského statusu, pojistku pro své stabilní manželství, které naopak partnerský svazek naplňuje. Dítě je také emocionálně posiluje a stabilizuje.

Matky s výučním listem vidí v dítěti základ rodiny. Bez dítěte nevidí svůj domov a partnerský svazek naplněný štěstím.

Matky se základním vzděláním vnímají dítě jako jejich životní školu a osud, který jim život přichystal. Velký důraz kladou na rodinu a rodinný život. Dítě je největší poslání a podmínka životní spokojenosti.⁸³

⁸² Srov. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. str. 36 – 40.

⁸³ Srov. HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny*, str. 32 – 35; 164 – 165.

Ivo Plaňava, český psycholog a vysokoškolský učitel spolu s psychologem Milanem Pilátem popisuje, že vysokoškolsky vzdělaní rodiče vedou a podporují své děti v kulturních a mimoškolních aktivitách. Volí pro ně nejrůznější zájmové kroužky, aby ve svých dětech podpořili zájem o aktivity spojené s intelektuální činností. Rodiče se středoškolským vzděláním pomáhají svému dítěti vybírat různé zájmové kroužky podle toho, co je baví. Hodnotí s dětmi klady i zápory jednotlivých aktivit. Rodiče se základním vzděláním nechávají rozhodování na svých dětech a ponechávají jim v tomto ohledu volnost. Tak podle nich dítě samo pozná, v čem je dobré a co ho baví, než aby se mu do toho vměšovaly. Mnohdy to však může pramenit i s nezájmu o dítě.⁸⁴

3.3.6 Profese a zaměstnání rodičů

Mnohdy se odvíjí od vzdělání rodičů, ale ne vždy musí být dosažené vzdělání rodičů ukazatelem jejich budoucího, či současného zaměstnání. Zaměstnanost rodičů a z toho plynoucí prostředky do rodinného rozpočtu, se odrážejí v materiálních podmínkách, ve kterých rodina žije.⁸⁵

3.3.7 Ekonomická stránka

Od toho, jestli jsou rodiče zaměstnaní, můžeme odhadnout ekonomickou stránku rodiny. Ta se velmi úzce promítá do způsobu, jakým rodina žije. Např. rodiny ze sociálně slabších skupin si nemohou užívat takové množství aktivit, které dnešní společnost nabízí. Do této skupiny můžeme zařadit i rodiny, kdy je matka samoživitelka nebo otec samoživitel, tedy neúplné rodiny, nebo rodiny s větším počtem dětí. V těchto případech může být nedostatek financí značnou zátěží pro rodinu. Nedochozí zde k dostatečnému uspokojení zájmů a potřeb rodiny.⁸⁶

3.3.8 Spotřební chování

Rodinu můžeme chápat jako prvek v ekonomickém systému celé společnosti. Je zapojena do výrobní sféry a plní spotřebitelskou funkci. Trh se stává na rodině značně závislý.⁸⁷

⁸⁴ Srov. PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. str. 37 – 40.

⁸⁵ Srov. VANĚK, J. *K biologickým a psychologickým zřetelům výchovy*. Str. 172.

⁸⁶ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Str. 57.

⁸⁷ Srov. HEWSTONE, M.; STROEBE, W. *Sociální psychologie*.

Ze sociologického hlediska můžeme pohlížet na spotřební chování takto. Erich Fromm hovoří o životním způsobu, který je založen na principu vlastnění. K věcem, které nás obklopují, začínáme mít vztah jako k lidským bytostem. Vnitřně na nich lpíme. Věci se pro nás stávají více, než jen tím, k čemu byly vytvořeny. Od touhy je užívat, přecházíme k touze je pouze vlastnit, hýčkat a ochraňovat. Pokud vlastníme majetek, stáváme se podle něj mocnými. Šťěstí jedince (vlastníka) spočívá v nadřazenosti nad ostatními. Pokud tedy rodina disponuje značným kapitálem, stává se mocnou, je posazena nad ostatní. Vlastníci majetku se mnohdy domnívají, že se tak stávají až nesmrtelnými a právě prostřednictvím dědických zákonů své nesmrtelnosti nabývají.

Významnou úlohu zde má výchova v rodině, jedinci aplikují výchovné vzory nejen ve své rodině, ale i společnosti, ve které žijí. Jedná se o způsob života, který od své rodiny daní jedinci přijmou. Kromě toho sami rodiče, také reprezentují svými osobnostmi charakter své společnosti nebo sociální třídy, ve které se nacházejí. Zde se ale může každý jedinec rozhodnout, jestli bude více i nadále pokračovat v tom, co od rodiny přijal, a tedy tíhnout k způsobu života, který je výhradně založen na vlastnění, nebo se později rozhodne pro opačný způsob, který bude založen na bytí. Jsme lidé svobodní.⁸⁸

Zigmunt Bauman, polsko-britský profesor sociologie zabývající se postmoderní společností a postavení člověka v ní, globalizací a otázkou holokaustu, se společně s Ulrichem Beckem, německým profesorem sociologie, který se zabývá především otázkou globalizace, se ve svých pohledech na tekutou moderní společnost, založenou na konzumu, velice shodují. Současná moderní společnost není pevná, je plynoucí, rozptýlená, neregulovatelná. Ocitáme se dnes ve společnosti, ve které máme nejistou pozici, práva, živobytí a budoucnost. Žijeme v neustálém strachu o své tělo, osobnost, o svůj majetek, sousedství a komunitu. Ve svazcích už nejde o „šťastně až do smrti“ nebo „dokud nás smrt nerozdělí“, ale pouze o uzavírání obchodních kontraktů typu, dokud uspokojení trvá. Proto je v naší společnosti takové procento rozvodovosti, jaké dosud nikdy nebylo. Proto tolik dětí žije v neúplných rodinách. Konzumní společnost se také vyznačuje tím, že ke každému problému, před kterým se jedinec ocitne, existuje řešení, něco jako konkrétní návod poskytnutý odborníky, který se pro nás stává

⁸⁸ Srov. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. str. 130 - 132.

dostupný, pokud si ho koupíme. Umění žít se rovná umění získat peníze a jimi nakupovat. Uměním nakupovat pak myslíme takové dovednosti, které dokáží pohotově nalézt věci a návody k vyřešení všech životních problémů. Konzumní život dává jedinci za úkol zdokonalovat nejen sebe, ale celý svůj život, kultivovat a rozvíjet ho, stát se populárním, nejen žít, ale i být vidět. Naším životním stylem se stává styl sběrače prožitků, který k tomu využívá jako nástroj své vlastní tělo. Životní styl je roven stylu spotřeby.

Trh práce se rozděluje na ty, co práci mají, takoví jedinci se oddávají masovému konzumu. Ti, kteří práci nemají, se stávají součástí nezaměstnané masy. Důležité je však, že jak v tekutém, tak v rizikovém konzumním způsobu života, se všichni ocitáme, plní různých úzkostí, v propasti nejistoty.⁸⁹

Spotřební chování rodiny je tedy značně ovlivněno trhem práce, kdy trh práce vyžaduje, aby byl jedinec svobodný, bez závazků, trhu neustále k dispozici, rodina je však pravým opakem toho, co trh práce požaduje. Do rodin se tak dostává jisté napětí a nejistota, protože náklady na život se neustále zvyšují a nezaměstnanost by se stala pro rodinu likvidující.⁹⁰ Spotřební chování je dále ovlivněno postavením ženy v domácnosti, kdy žena musí vykonávat nejen práci v zaměstnání, ale i doma. Dnes se pouhý příjem muže stává rodinám nedostačující. Jak zmiňují výše, náklady na život rodiny se neustále zvyšují. Dokládají o tom i statistiky. Podle ČSÚ (Český statistický úřad) se vybavení domácností nejen spotřebiči, ale i jinými prostředky se neustále zvyšuje. Dokladem je tabulka č. 1. Ukazuje nám příklady domácností se dvěma dětmi a jejich vybavenost.

Předměty	1993	2013
Osobní počítač	5,2	153,8
Osobní automobil	55,6	104,7
Mobilní telefon	-	284,3
Barevný televizor	80,7	140,9
CD přehrávač	4,5	83,6
Mikrovlákná trouba	5,8	91,3

⁸⁹ Srov. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. str. 102 -106; 130 -136.

⁹⁰ Srov. BECK, U, *Riziková společnost*. str. 190.

Pračka	63,7	100,0
Chladnička	98,0	100,4
Mraznička	44,1	101,2

Tabulka č. 1 Vybavenost předměty na 100 domácností, rok 1993 a 2013.

Jedním ze znaků spotřebního chování může být i kvalita a způsob bydlení. Podle údajů ČSÚ z roku 2013 již většina rodin žije ve vlastním bytě nebo domě (72 %) a menšina (28 %) žije v nájmu.⁹¹

3.3.9 Společenská třída

Bohaté vrstvy se vyznačují luxurním způsobem života, vybraným jídlom, elegantní jednoduchostí, konvenčností, aktivitou, ale i zahálčivým způsobem života, marnotratností, okázalostí a dobře viditelnou spotřebou – tzn., že lidé z této vrstvy utrácí více, než by měli, aby předčili své sousedy ve vlastnictví hmotných statků. Střední třída má smysl pro praktický účel věcí, estetičnost a novátorství. Nižší střední třída se vyznačuje průměrnými životními podmínkami, formalismem a přísným dodržováním odlišností ve způsobu života od ostatních vrstev. Nižší třída je konzervativní, protože se bojí změn, které by jí mohly ublížit. Životní podmínky jsou zde omezené, proto lidé z této třídy mají nízké požadavky na komfort, užívají jen toho nejnütnějšího, znají své hranice, jsou více pro rodinný život, své nejbližší příbuzné a přátele. Mají jen určitá místa, kde mohou trávit dovolenou, svůj volný čas, ostatní jsou pro ně nepřístupná.⁹² Se společenskými třídami souvisí i otázka módy a vkus v jednotlivých rodinách a vliv prostředí, ve kterém rodina žije, a o kterém jsme se již zmínila výše.

3.3.10 Styl výchovy

Výchova je v rodině jednou z nejdůležitějších oblastí. Utváří osobnost jedince pro jeho budoucí život. Způsob výchovy je důležitý pro vzájemnou interakci a komunikaci mezi dospělými a dětmi, zahrnuje kvalitu emočního vztahu, předešlé zkušenosti rodičů s výchovou, jejich vlastnosti, vzájemné vztahy i osobní problémy. Do výchovy jsou také

⁹¹ Zdroj ČSÚ, dostupné na <<http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/p/3011-05>> a na <<http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/160019-14>> [cit. 2015-03-10].

⁹² Srov. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. str. 186 – 219.

promítány sociokulturní podmínky a společenské tradice v oblasti výchovného působení.⁹³

Jednotlivými styly výchovného působení se zabývalo již mnoho autorů, např. Spranger, Correl, Weber, Lippit a White, Schöfer a další.⁹⁴ Pro naši práci postačí dva příklady. Prvním z nich je třídění výchovného působení podle Maccobyové a Martina z roku 1983. Jejich rozdělení stylů uvádím v tabulce č. 2.

Styl	Orientovaný na dítě	Orientovaný na rodiče
Péče	Přijímající	Odmítající
	Reagující	Nereagující
Vyžadující/Ovládající	Autoritativní styl	Autoritářský
Nevyžadující/neovládající	Shovívavý styl	Zanedbávající

Tabulka č. 2 Styly péče o děti

Autoritativní styl vyžaduje, aby se dítě chovalo rozumně, podle svého věku a schopností. Vztah rodičů je založen na vztahu k dítěti, péči a zájmu o něj. To, o čem rodiče rozhodnou, také svému dítěti zdůvodní. Důsledkem výchovy je, že dítě se stává nezávislým, úspěšným, kamarádským a ve svém životě spokojeným.

Autoritářský styl výchovy prosazuje moc a ovládnutí bez vřelého vztahu k dítěti a komunikace s ním. Rodiče stanoví nároky, vyžadují jejich absolutní plnění, poslušnost založenou na tradici úcty k autoritám a tvrdé práci. Dítě má sklon k sociální izolaci, není spontánní, ale závislé, mnohdy i agresivní vůči svému okolí.

Shovívavý styl především žádá od dětí málo. Přijímá dítě, reaguje na jeho potřeby a požadavky, přizpůsobuje se. Dítě je pozitivně citově naladěno, ale nedokáže na sebe spoléhat, má sklony k agresivitě, mnohdy nezralé, nedokáže ovládat své emoce.

Zanedbávající styl se vyznačuje tím, že rodič je příliš zaměřený sám na sebe, nezajímá se o potřeby, názory a city dítěte, vyhýbá se komunikaci s ním. Dítě

⁹³ Srov. MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. str. 183 -185.

⁹⁴ Více in HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny. (Anatomie, fyziologie a patologie lidské rodiny)*. str. 39 – 63.

v důsledku trpí nedostatkem soustředění, náladovostí, rozmařilostí, nedokáže ovládat své emoce. Může u něj docházet i k záškoláctví a jiným výchovným problémům.⁹⁵

Pro srovnání bych zde ráda uvedla model devíti polí způsobů výchovy v rodině podle českého psychologa Jana Čápa, viz tabulka č. 3. V uvedeném rozdělení se autor shoduje s již zmíněným, mnohdy nalézá jiné dimenze a tak doplňuje celkový obraz o výchově v rodině.

Emoční vztah	Řízení			
	Silné	Střední	Slabé	Rozporné
Záporný	1		2	3
Záporně-kladný	9			
Kladný	4	5	6	7
Extrémně kladný			8	

Tabulka č. 3 Model devíti polí způsobů výchovy v rodině

1 – autokratický styl výchovy: silné řízení, záporný emoční vztah k dítěti, požadavky na úkor potřeb dítěte, nelaskavost, přísné plnění zadaných úkolů.

2 – liberální styl výchovy: bez hranic, požadavků směrem k dítěti, avšak spojen s nezájmem o jeho potřeby.

3 – tento styl je založen na rozporu, který spočívá v tom, že je na dítě kladeno mnoho požadavků, ale zároveň mu je ponechána volnost. Vztahy rodičů vůči dítěti jsou však chladné a odmítající.

4 – tato výchova působí příznivě na vztahy v rodině. Výchova je sice přísná, ale laskavá, poukazující na přání a možnosti dítěte plnit zadané úkoly.

5 – je optimální formou výchovy bez extrémů založená na akceptování požadavků a přání dítěte. Vztahy v rodině jsou založeny na vzájemném porozumění.

6 – laskavá výchova: příznivé emoční vazby, nejasné vymezení hranic dítěte.

⁹⁵ Srov. FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi*. str. 23 – 25.

7 – opět se zde jedná o rozporný styl výchovy, kde jsou na dítě kladeny požadavky, ovšem kontrola plnění je buď velmi malá, nebo úplně chybějící. Vyvážená je však kladným vztahem k dítěti.

8 – kamarádský styl výchovy: založen na dobrovolném dodržování pravidel. Panuje zde až extrémní kladný emoční vztah, je bezpodmínečně přijímáno, rodiče plní přání a požadavky, kterých se jim od dítěte dostává. Dítě požadavkům, které jsou na něj kladeny, rozumí, plní je, i když bez kontroly, aby udělal radost rodičům.

9 – emočně rozporná výchova až ambivalentní, vztah založen na lásce i jistém odmítání ze strany rodičů.⁹⁶

Jak zde můžeme vidět, výchovný styl je velmi důležitým faktorem v životě rodiny. Ovlivňuje nejen rodiče samotné, ale i dítě, jeho budoucí výchovný styl, vztahy s okolím, přístupem ke vzdělání, trávení volného času a jeho celkovému životnímu stylu.

3.3.11 Hodnotový žebříček

To jaké hodnoty jedinec vyznává, z velké míry ovlivňuje rodina, ze které jedinec do společnosti přichází. Rodina je tedy jakýmsi formovatelem hodnotového žebříčku jedince. Podle toho, jaké hodnoty jsou v rodině vyznávány, můžeme pak rozdělit např. tyto životní styly:

1. Konzumní ž.s. - vyznačující se masovostí, lacinou zábavou na úkor tvořivého myšlení, kdy smyslem života je získat co nejvíce zážitků. Tento styl působí na rodinu a péči o děti nepříznivě.
2. Tvůrčí ž.s. – nezáleží zde na hmotných statcích, ale na kvalitním utváření sebe samého, investic do vztahů s druhými lidmi, aktivitě, reflexi podnětů z okolí a jejich kritické analýze.⁹⁷

3.3.12 Způsob trávení volného času

Jedním z ukazatelů životního stylu rodiny, je její způsob trávení volného času. Podle Pávkové, české pedagožky orientující se především na oblast pedagogiky volného času, záleží na tom, jaké jedinec vyznává hodnoty. Pokud je jeho hodnotou práce, pak

⁹⁶ Více in ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*.

⁹⁷ Srov. BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost*.

volný čas hraje svou roli, až po splnění povinností. Jedinec, který naopak vyznává volný čas jako největším bohatstvím člověka, může stavět své aktivity ve volném čase nad starost o rodinný život a práci. Ani jedna z těchto krajností podle autorky není optimální. Jedinec by měl najít ve svém životě rovnováhu mezi prací a svým volným časem. Nejen jedinci, ale i rodiny se odlišují životním stylem a přístupem k volnému času a jeho využití. Postoje a návyky si každý jedinec přináší ze své rodiny. Pokud se tedy rodina věnovala pěstování kvalitních zájmů, i dítě v pozdějším věku se takovým to, či podobným zájmům bude věnovat. Velký úkol pro rodinu je vychovat jedince, který dokáže se svým volným časem s rozumnou mírou hospodařit.⁹⁸ Více se otázkou volného času a rodiny věnuji ve čtvrté kapitole.

3.3.13 Další vlivy

Mezi další vlivy můžeme zahrnout např. zdravotní stav členů rodiny. Některý z členů může být handicapovaný, ať už se může jednat o vrozený handicap nebo získaný vlivem úrazu. Handicap jednoho, či více členů může ovlivnit nejen onoho jedince, ale i chod celé rodiny. Režim dne, jednotlivé rituály, prostředí, trávení volného času i celkový způsob života rodiny je mnohdy přizpůsoben míře závažnosti handicapu.

Náboženské přesvědčení hraje také svoji roli. Na našem území se nejvíce setkáme s rodinným prostředím, které se opírá o křesťanské tradice. V křesťanském pojetí můžeme vidět takovýto obraz rodiny a manželství, které je založeno na zodpovědném rodičovství, tedy s tím související zodpovědná a moudrá výchova dětí, odpoutání od egoismu a sobectví, opírající se o vzájemné porozumění, úctu, lásku. Jde o úkol, který jsme dostali od Boha. Nejedná se však primárně o založení rodiny, z hlediska plození a výchovy dětí, ale spíše z hlediska vztahu mezi mužem a ženou. Rodina se může stát posledním útočištěm řádu a harmonie v dnešním chaotickém světě.⁹⁹

Vliv na životní styl rodiny může mít i celková osobnost daného jednotlivce, tzn. jeho temperament, charakter, úroveň kognitivních procesů, inteligence, schopnost adaptace a další. Samozřejmě by bylo možné najít ještě více okolností, které mohou mít na rodinu a její životní styl vliv, ale pro naši práci to již postačí.

⁹⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. str. 29 – 32.

⁹⁹ Srov. ŠRAJER, J. *Nové pojetí manželství*. Teologické texty, 2003, č. 1, s. 17 – 19

Můžeme zde sledovat, že jednotlivé faktory, které mohou ovlivňovat životní styl rodiny a její celkový přístup k volnému času, se navzájem prolínají. Důležité však pro současnou rodinu je, aby vychovala jedince, jehož životní styl bude v souladu s jeho individualitou, společností ve které žije, jedince, který bude mít ohled na své okolí, bude rozumně užívat prostředků, kterých se mu bude dostávat a žít harmonický život, jedince se zdravými životními hodnotami, který bude aktivní, tvořivý, schopen kritického myšlení, a který bude rozumně nakládat se svým volným časem.

4 RODINA A JEJÍ ZPŮSOB TRÁVENÍ VOLNÉHO ČASU

4.1 Vymezení pojmu volný čas

Pro další práci je potřebné vymezit pojem volný čas. Na volný čas můžeme nahlížet několika pohledy:

1. Pohled, který vnímá volný čas negativně: vymezuje ho vůči pracovní době, kdy jedinec má volno od práce a všech povinností, které s ní souvisejí.
2. Pohled, který vnímá volný čas pozitivně: vymezuje ho vůči jeho vlastní kvalitě, jedinec tak může nakládat se svým volným časem svobodně, vybírá si své vlastní zájmy, s kým a jakým způsobem ho bude trávit, má také volno pro sebe a svou vlastní seberealizaci. Tento pohled je pro naši práci vhodnější.

V širším slova smyslu pak vymezujeme volný čas, jako čas, kterým označujeme všechny aktivity mimo pracovní dobu, tedy i spánek, zdravotní péči atd. V užším slova smyslu pak můžeme vnímat volný čas jako úsek, do kterého právě spánek a osobní denní program jednotlivce nepatří.¹⁰⁰

Pro srovnání zde uvedu myšlenky Jiřiny Pávkové, která pod pojem volný čas zahrnuje „*odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolnou společensky prospěšnou činnost a časové ztráty s tím spojené.*“ Pokud se ale na volný čas díváme z hlediska dětí a mládeže, pak pod pojem volného času nezahrnujeme vyučování, sebeobsahu, péči nejen o zevnějšek, ale i o existenci jedince, do které zahrnujeme spánek, jídlo, osobní hygienu apod. Dále pod pojem volný čas nesmíme zahrnovat ani činnosti spojené s péčí o domácnost a rodinu, osobní věci atd.¹⁰¹

Volný čas se tedy může pro jedince stát časem bez povinností, časem, kdy uskutečňuje své sociální kontakty s okolím, buduje vztahy a účastní se veřejného života, tedy se sociálně angažuje. Volný čas je ale také pracovním časem, ve kterém jedinec pěstuje koníčky, věnuje se kutilství nebo pomáhá svým přátelům.¹⁰²

¹⁰⁰ Srov. KAPLÁNEK, M. a kol. *Čas volnosti – čas výchovy*. str. 24 – 28.

¹⁰¹ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. str. 13.

¹⁰² Srov. KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*. str. 19 – 20. Zmíněna teorie E. Webera.

Pávková ve své knize *Pedagogika volného času*, zmiňuje další pohledy na něj.

1. Ekonomický: průmysl volného času jako samostatné odvětví hospodářství. Jedinec má po odpočinku více chuti do práce, podává výrazně lepší pracovní výkon, což je pro ekonomiku výhodné. Díky tomu, že se ve volném čase zabývá různými zájmy, získává vědomosti, které pak může opět uplatnit ve svém zaměstnání.
2. Sociologický a sociálně-psychologický: díky trávení volného času je jedinec kultivován v oblasti mezilidských vztahů, volný čas mu tedy napomáhá k socializaci. Významný vliv zde má rodina. Rodiče slouží svému dítěti jako vhodné vzory např. tím, že se zajímají o to, jak jejich dítě tráví svůj volný čas. Jedním ze silných vlivů na jedince mají i média, mnohdy dochází i k negativním vlivům, zvýšení agresivního jednání, úpadku kultivace, nekritičnosti v přijímání informací apod. Jednou z příčin poruch chování je chudé využívání volného času v rodinách. Největší vliv na způsob trávení volného času jedince mají jeho vrstevníci a rodina.
3. Politický: Stát by neměl narušovat základní způsob trávení volného času jedince, pouze podporovat, spolupodílet se na vytváření zařízení, spolků a dalších organizací, podporovat kladný vztah k volnočasovým aktivitám, chránit před komercializací apod. Nabídka by měla být v místě bydliště jedince dostatečná.
4. Zdravotně-hygienický: podpora zdravého tělesného a duševního rozvoje jedince, respektování jeho výkonnostní křivky atd.
5. Pedagogické a psychologické: v potaz jsou zde brány věkové a individuální zvláštnosti každého jedince, uspokojování jeho biologických a psychologických potřeb, poskytovat dostatečný prostor pro seberealizaci, kladnou citovou odezvu, socializaci, dávat jedinci dostatečný pocit jistoty a bezpečí, které by se mu mělo dostávat i v rodině. Dobrovolnost, motivace, rozvoj všech stránek osobnosti, vychovávat jedince k volnému času pro jeho budoucí život.¹⁰³

Jak tedy můžeme vidět, názory na volný čas se velmi liší podle toho, z jakého úhlu pohledu k němu přistupujeme.

¹⁰³ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. str. 15 – 18.

Pokud bych hovořila o funkcích volného času, zvolila bych dělení podle Horsta W. Opaschowskeho, německého vysokoškolského profesora, futurologa a odborníka v oblasti pedagogiky volného času. Ten v roce 1977 uvedl těchto sedm funkcí:

1. Rekreční: čas, kdy se zotavíme, nabere sílu na plnění povinností, které nás v budoucnosti čekají.
2. Kompenzace: ve volném čase se vyrovnáváme s tím, čeho máme v běžném životě nedostatek, např. práce, která nás živí, nemusí být naplňující, proto se volný čas stává protipólem, ve kterém své touhy a zájmy můžeme dostatečně naplnit.
3. Katarze: osvobodíme své tělo a mysl od nakumulovaného napětí, potlačených emocí, očistíme se od negativních věcí.
4. Ventil: volný čas zde slouží k uvolnění nahromaděné energie.
5. Konzum: zde hovoříme o volném čase jako o prostředku, kdy díky němu užíváme věci a produktů, jak už jsem výše zmínila, průmysl volného času má své vlastní hospodářské odvětví, které je vůbec největším odvětvím na světě.
6. Kontrast: volný čas vnímáme jako protiklad vůči práci a povinnostem.
7. Kongruence: koníčky, kterým se věnujeme, spojujeme s návyky, které si přinášíme z práce a nedokážeme se jich zbavit a osvobodit se od nich ani ve volném čase. Trávíme ho tak, že je práci podobný. Např. truhlář si doma vyrobí novou kuchyň.

Později přidává ještě tyto:

8. Edukace: ve volném čase se sebevzděláváme, ale k volnému času jsme i vychovávání.
9. Kontemplace: promýšlíme to, jak se svým časem nakládáme, hledáme smysl života.
10. Enkulturační: díky volnému času vrůstáme do kultury, ve které žijeme, ať se jedná o sociální kontakty, přes uměleckou tvorbu, až ke kultuře bydlení.
11. Komunikace: opět souvisí s navazováním vztahů, kontaktů, ale také s médii.
12. Participace: ve volném čase se spolupodílíme na jeho utváření např. v dobrovolnických aktivitách nebo jako členové klubu.

13. Integrace: aktivity, které můžeme ve skupině realizovat, nám napomáhají ve stmelení vztahů, jejich dalšímu rozvoji, spojují skupinu, např. když rodina nejen společně naplánuje výlet, ale také ho realizuje.

4.1.1 Typy volného času

V této kapitole bych ráda zmínila několik typů volného času, které může trávit nejen jedinec, ale také celá rodina. Pácl je rozdělil na základě rytmu střídání práce a volného času takto:

1. Denní volný čas – podle denního rytmu, je velmi závislý na pracovní době, typický menší časový objem, náplň tvoří volnočasové aktivity jako relaxace a zde uvádí i domácí práce, ačkoliv jak už jsem uvedla výše, ne vždy se domácí práce do volného času zařazují.
2. Víkend – týdenní rytmus, náročnější aktivity – výlety, pobyt na chalupě, dříve byla sobota dnem, kdy se vykonávaly domácí práce a neděle dnem svátečním.
3. Dovolena – roční rytmus, delší časový úsek, ve kterém jsou obsaženy všechny dostupné a možné volnočasové aktivity, jako je relaxace, zábava, vzdělávání, je vyznačen změnou životního cyklu, pestrostí, s tímto pojmem pak úzce souvisí i oblast cestovního ruchu.¹⁰⁴

4.1.2 Shrnutí

Jak tedy můžeme vidět, volný čas je proto velmi důležitou a nepostradatelnou součástí v životě každého jedince a neměli bychom tuto oblast života brát na lehkou váhu, ale přistupovat k ní obezřetně a zodpovědně. Cílem by měl být podle Opaschowského jedinec, který svého času využívá podle svobodného rozhodnutí nejen ke svému prospěchu, ale i ku prospěchu ostatním. Společnosti prospěšný jedinec je ten, který je svobodný, zodpovědný a šťastný. K tomuto souboru schopností, dovedností postojů a hodnot, tedy kompetencí ve značné míře napomáhá i kvalitní volný čas, aby nedocházelo pouze ke konzumnímu naplňování pocitu prázdnoty.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Srov. DUFFKOVÁ, J. *Sociologie životního stylu*. str. 155 – 156.

¹⁰⁵ Srov. KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase*. str. 20 – 27.

4.2 Volný čas a rodinné zázemí

První, s čím se dítě setkává, a kde tráví svůj volný čas, je jeho rodina. Nejenom, že dítěti poskytuje zázemí a podmínky pro rozvoj, ale také dostatek motivace a podpory v zálibách, kterým se dítě může později i hlouběji věnovat. Rodiče jsou pro dítě vzorem ve svém způsobu trávení volného času, tedy s jeho nakládáním a využíváním, nejen ve vzájemné toleranci zájmů, ale i např. to, kolik prostředků jsou ochotni do svých koníčků investovat, jestli jsou ochotni užívat volného času společně se svými dětmi. Děti se pak učí žít určitým způsobem a napodobují životní styl svých rodičů, a tak formují svůj vztah k volnému času.¹⁰⁶

Pokud chceme hovořit o rodinném zázemí, nesmíme zapomenout, že zde existuje několik faktorů, které ovlivňují, jakým způsobem bude rodina trávit svůj volný čas. Při přípravě této části kapitoly, vycházím z těchto autorů. Pávková hovoří o tom, že pro formování vztahu k volnému času, jsou důležité tyto okolnosti:

1. *„o jaký typ rodiny se jedná, jaký je způsob rodinného soužití, zda se jedná o rodinu malou nebo velkou, uzavřenou či otevřenou, jaký je věk rodičů i dětí, počet dětí, jejich pohlaví, styl rodinné výchovy apod.,*
2. *jaké jsou zájmy rodičů, jak si je navzájem tolerují, jaký význam se jim přikládá, i kolik finančních prostředků jsou svým koníčkům i koníčkům dětí ochotni věnovat.“¹⁰⁷*

Střelec hovoří o těchto faktorech:

1. *„materiální (ekonomické) faktory – zařazení rodiny do ekonomického systému společnosti, zaměstnanost rodičů, vliv techniky na život rodiny.*
2. *psychologické podmínky rodinného prostředí – např. vnitřní stabilita rodiny.*
3. *kulturní stránka rodinného prostředí – hodnotová orientace rodičů, vzdělání rodičů, připravenost na výchovu dětí, využívání pedagogických prostředků apod.“¹⁰⁸*

Faktory, které mohou ovlivňovat volný čas v rodině, jsou tyto:

¹⁰⁶ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času.*

¹⁰⁷ Tamtéž, str. 30.

¹⁰⁸ Srov. SPOUSTA, V. a kol. *Teoretické základy výchovy ve volném čase.* str. 110-111.

1. Velikost rodiny a věkové rozvrstvení
2. Vztahy v rodině
3. Zdravotní stav
4. Styl výchovy
5. Geografické podmínky – životní prostředí
6. Ekonomické podmínky
7. Vliv médií a techniky
8. Životní styl rodiny
9. Kultura, tradice
10. Zájmy rodičů, aktivity v rodině
11. Další ...

4.2.1 Velikost rodiny a věkové rozvrstvení

Zde mohu poukázat na kapitolu 3.3.2, která se problematice věkového rozvrstvení a velikosti rodiny také podrobně věnuje. Ohledně věku dítěte je potřebné si pro aktivity ve volném čase uvědomit, na jakém stupni psychologického vývoje se dítě nachází, podle toho pak vybíráme jejich vhodnost. Zde tedy musíme zohlednit, jestli se jedná o novorozenecké období, období batolete, předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk a dospívání.¹⁰⁹

Pokud jsou rodiče dětí mladší, většinu aktivit se svými dětmi tráví společně, pořádají výlety, vysokohorské túry, i různé adrenalinové aktivity. Naproti tomu rodiče věkově straší, jsou vůči svému dítěti úzkostnější, a proto nemusejí poskytnout takový výběr volnočasových aktivit. Jak už jsem naznačila v kapitole 3.3.2, rozdíly mezi mladší a starší generací jsou v dnešní společnosti setřeny, především nastoleným aktivním stylem, upřednostňující kult věčného mládí.

Velikost rodiny a zejména sourozenecké vztahy, ve kterých se může promítat žárlivost, příchod nového člena do rodiny, ale také to, jestli v rodině žije více generací, např. i prarodiče. Všechno má na volný čas svůj vliv.

¹⁰⁹ Podrobněji se tomuto tématu věnuje VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie – Dětství a dospívání*.

4.2.2 Vztahy v rodině

Významný vliv na volný čas má atmosféra v rodině, nejen vztahy mezi rodiči, jejich vzájemné partnerství, naplňování rodičovské role, tedy role matky a otce, ale také sourozenecké vztahy, kooperace, vzájemné ovlivňování a žárlivost. Důležitou roli zde hraje i soudržnost rodiny, která spočívá především v pevných rodinných poutech. Jejím ukazatelem může být společně strávený čas při rodinných rituálech, zvycích, oslavách svátků, víkendech, dovolených, společných hrách, ale i večerích, četbě knih, nebo společném jídle, nebo schůzkách, kdy je potřebné probrat některé důležité otázky rodinného života a plánů do budoucna apod. Pozitivní vztahy v rodině, vzájemná důvěra a sounáležitost ovlivní přístup dítěte ke svému okolí v pozdějším věku. Opět tu hraje významnou roli vzor rodičů. Čím je dítě menší, tím více aktivit tráví společně s rodiči a prarodiči. Čím je dítě starší, tím více do jeho života i trávení volného času vstupuje prostředí školy a školních aktivit zájmového charakteru. Velkou roli začínají mít i jeho vrstevníci. Jednu z velkých rolí, které volný čas začnou ovlivňovat, jsou party, dítě pak v období dospívání tráví svůj volný čas raději mimo rodinu, k aktivitám v rodině bývá kritický. Pro rodiče zde nastává velmi obtížné období. Čím více se dítě osamostatňuje, tím méně tráví čas se svou rodinou.¹¹⁰ O rodinných rituálech a svátcích se více zmíním v kapitole 4.2.9 o aktivitách v rodině.

4.2.3 Zdravotní stav

V kapitole 3.3.13 jsem uvedla, že zdravotní stav členů rodiny, může významně ovlivnit její životní styl a způsob trávení volného času. Pokud je v rodině handicapované dítě, je způsob trávení volného času specifický. Hovoří o tom např. Marie Dundálková v časopise *Náhradní rodinná péče*. Uvádí zde specifika trávení volného času u dětí s mentálním postižením. Volnočasové aktivity jsou zacíleny na celkový rozvoj osobnosti dítěte, jeho tělesných a duševních vlastností, činností, které podporují jeho zdravý rozvoj, seberealizaci, uspokojení a radost. Důležitá je individuálnost, vést dítě k porozumění smyslu, svobodě. Ohled se bere na míru postižení, podle toho se jednotlivé aktivity vybírají, učí dítě využívat různé speciální pomůcky, i mimoslovní způsob komunikace u těch, kteří toho nejsou schopni, zde může

¹¹⁰ Srov. PELT, N. *Dítě v dobrých rukou (knížka pro správné rodiče)*. str. 237 – 241. a MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. str. 72 – 79.

být tato situace trochu obtížná. Přesto je důležitá určitá míra citlivosti v přístupu k těmto dětem nebo dospělým členům rodiny, kteří mohou mít různé druhy handicapu.¹¹¹

4.2.4 Styl výchovy

Podobně jako u životního stylu, i zde hraje svou významnou roli výchovný styl v rodině. Styly výchovy jsem popsala již výše v kapitole 3.3.10 o stylech výchovy. Zde bych jen uvedla, že pokud rodiče mají o své dítě zájem, podporují ho v různých aktivitách. Pokud mají zájem, ale jsou benevolentní ke stanovení hranic, může se stát, že zájem dítěte o aktivitu ochladne. Může se stát, že začne přecházet od jedné aktivity, ke druhé, ale k žádné si neutvoří hlubší vztah. Někdy se stane, že by se dítě rádo věnovalo koníčku, který mu ale jeho rodiče nedovolí. Mohou mít dokonce určitou představu o tom, čemu by jejich dítě mělo ve volném čase věnovat. Pokud však rodiče žádný zájem o dítě nemají, může dojít k tomu, že dítě promarní svůj talent, který by mohl v některé aktivitě uplatnit.

4.2.5 Geografické podmínky, životní prostředí

O životním prostředí jsem více hovořila v kapitole 3.3.1, především o jeho vlivu na životní styl. Má však také svůj vliv na volný čas. Důležitou otázkou je dostupnost aktivit v místě bydliště. Pokud tyto aktivity nejsou dostupné a musí se za nimi dojíždět, pak tento problém může mít vliv na finanční stránku rodiny. Podíváme se nyní blíže na dvě lokality – město a venkov. Břetislav Hofbauer ve své knize uvádí, že pokud se jedná o města, mají svá opodstatnění a obrovskou výhodu oproti venkovskému prostředí v množství a rozmanitosti aktivit, které nabízejí. Najdeme zde individuální, skupinové, zájmové i veřejně prospěšné aktivity, které svou pestrostí dokáží uspokojit téměř každého. Tyto aktivity mají obrovskou socializační úlohu. Děti se díky těmto aktivitám, které probíhají v různých zájmových útvarech a organizacích, mohou setkávat s vrstevníky i věkově staršími a vytvářet nepřeborné množství kontaktů. Nesmíme opomenout ani stránku bezpečnosti. Dítě je chráněno před riziky v oblasti zdravotní, sociální a výchovné. Samozřejmě nesmíme opomenout ani druhou stránku. Města totiž v sobě skrývají i různé negativní vlivy, nejde jen o anonymitu, která pro někoho může být pozitivní, anonymita může vest až k izolaci jedince. Dalšími negativními vlivy, se

¹¹¹ Srov. časopis *Náhradní rodinná péče*. 2/2003. str. 32 – 33.

kterými se dítě může setkat, je šikana, vandalství, krádeže apod. Z tohoto důvodu se mnozí rodiče bojí pouštět děti ven samotné (např. jen tak si jezdit na kole).

Naproti tomu venkov nabízí v tomto směru obrovskou volnost. Děti vyrůstají v blízkosti přírody, rodiče je nechávají volně si hrát na zahradách, polích, loukách, když jsou věkově vyspělejší i v lesích. Tento čas tráví většinou se svými vrstevníky. Je tedy eliminováno riziko negativních vlivů, např. závislosti na počítačových hrách. Nižší úroveň služeb, nebo jejich malá pestrost dala vzniknout společenským akcím, které naopak vztahy mezi lidmi stmelují. Zachovala se zde také řada tradic a zvyklostí, které ve městech nenajdeme. Můžou to být různá přátelská utkání, soutěže a klání na regionální úrovni, vystoupení tanečních a divadelních sdružení, různé druhy plesů, (maškarní, rybářské, plesy dalších sdružení), oslavy výročí, průvody, (Masopust, lampionový průvod), výchova k občanství (sněmy, fóra, vyjádření názorů, výtvarné a jiné soutěže s tématem některých místních problémů, návrhů na jejich řešení apod.) a v neposlední řadě také podpora iniciativ při rozšiřování volnočasových aktivit, kdy samotné děti přicházejí s návrhy řešení, dochází tak k podpoře zájmu dětí o svou obec a region. Negativem, jak už jsem trochu naznačila, může být malá nabídka zájmových aktivit pro děti, to může být pro rodiče jak časově, tak finančně náročné.¹¹²

4.2.6 Ekonomické podmínky

O ekonomických podmínkách jsem podrobněji hovořila již v kapitole 3.3.7. Jak už jsem výše naznačila, ekonomická stránka rodiny je důležitou součástí, při výběru aktivit ve volném čase. Pokud jsou rodiče nezaměstnaní, nebo je pouze matka samoživitelka apod., může dojít k situaci, že ne všechny aktivity, které by dítě mohlo navštěvovat, nebo za nimi dojíždět, popř. aktivity celé rodiny, nemohou být z důvodu finanční nákladnosti realizovány, a rodiče pak musí vybírat náhradní alternativy, pokud svému dítěti chtějí alespoň nějakou z aktivit poskytnout. Rodiče většinou musejí zajistit pouze nejnutnější věci na chod domácnosti, mnohdy si přibírají i druhé zaměstnání, a tím i sami sebe ochuzují o volný čas, který by mohli s dětmi společně prožít. Nehledě na to, že náklady na volný čas se neustále zvyšují. Výše jsem uvedla fakt, že průmysl

¹¹² Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. str. 30, 124 – 125.

zabývající se volným časem a různými aktivitami, má v hospodářství už vlastní odvětví.¹¹³

4.2.7 Vliv médií a techniky

Často je v souvislosti s volným časem tento vliv vnímán jako negativní. Rizikem zde totiž může být přílišná doba strávená např. u počítače, televize aj., která má za následek nedostatek pohybu a s tím související zdravotní problémy (zrak, páteř, krční svaly, ochablost, otupělost), dále si musíme uvědomit rizika spojená s nevhodností některých pořadů a internetových stránek. Nesmíme opomenout, že čas strávený těmito činnostmi, ubírá času, který mohla rodina aktivně využít pospolu. Mnohdy ani rodiče neví, jak dítě tráví svůj čas u těchto médií, opomíjejí to, že by se měli na těchto činnostech podílet alespoň citlivým přístupem při výběru vhodnosti televizních programů. Některé děti se díky nevhodným programům staly agresivnější vůči svému okolí, mnohdy se u nich jednalo i o ztrátu přirozených hranic v jejich životě. Děti mohou ztratit zájem o literaturu, jejich slovní zásoba a začne být chudší. Rodiče na své děti mají stále méně času a někdy jejich čas vyplňují právě těmito aktivitami. Koupí elektroniky jim nahrazují svou společnost. Neuvědomují si však nebezpečí, že čím více času děti s touto elektronikou stráví, tím více u nich může hrozit riziko závislosti. S vlivem médií na děti souvisí i reklama. Ta má za cíl vychovat s dětí své budoucí spotřebitele.¹¹⁴

Technika však nemusí mít pouze negativní vliv. Ve volném čase přináší oddych od každodenních činností, relaxaci a uvolnění. Také jsou sdělovací prostředky přínosem v oblasti vzdělávání a získání všeobecných informací o světě kolem nás. Příkladem mohou být cestopisy, přírodopisné dokumenty aj.¹¹⁵

4.2.8 Životní styl rodiny

Životní styl rodiny můžeme nejlépe charakterizovat způsobem trávení volného času a jednotlivými aktivitami, kterým se rodina věnuje. Typologii životních stylů spojenou s volným časem, můžeme dobře vidět u Dumazediera, francouzského sociologa volného

¹¹³ Srov. HOFBAUER, B. Děti, mládež a volný čas. str. 35 – 38, 57.

¹¹⁴ Více se tomuto tématu věnuje ČÁP, J. MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*.

¹¹⁵ Srov. HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. str. 129.

času. Ten vytvořil dělení, které můžeme vztáhnout nejen na jedince, ale i na rodinné prostředí. Vždyť jsou to právě jedinci, kteří rodinné prostředí utvářejí.

1. Nový homo faber: má zájem o kutilství a manuální práci vůbec. Jeho koníčkem může být např. zahradnictví, řezbářství apod. Je zde vidět silná vazba volného času na práci, které se tento jedinec věnuje i v zaměstnání. Tento typ je spíše uzavřený před společností. V rodině tráví více času sám.
2. Nový homo ludens: rozptýlení hledá v neustálé zábavě a potřebě her, společenských akcí, zde má však velký vliv na jedince i masová kultura.
3. Nový člověk imaginace: jedinec utíká z reality do světa fantazie, (počítačové hry, literatura apod.) Imaginace nahrazuje aktivitu jedince v reálném životě.
4. Nový homo sapiens: jedinec, který tráví většinu času získáváním informací ze čtení bulvárních plátků. Získává jich tolik, že je nemůže utřídit. Nejde o vzdělávací funkci volného času, spíše jen o jakousi relaxaci, zábavu.
5. Nový homo socius: zaměřený na přítomnost, vztahy, společnost, rekreační a vzdělávací instituce a aktivity s tím spojené.¹¹⁶

Životními styly a jejich vlivy se více zabývám v kapitole 3.2.

4.2.9 Kultura a tradice

Kulturní aspekt podobně jako u životního stylu závisí na vzdělání rodičů, povaze jejich povolání, vybavenosti domácnosti různými kulturními předměty, celkovou kvalitou života. Kultura je v rodině založena na morálních hodnotách a hodnotové orientaci. Ovlivňuje ji i místo pobytu rodiny, náboženské přesvědčení, míra kulturních aktivit jako návštěva koncertů, galerií a výstav, divadel, nákup knih apod. Dnes je výrazně ovlivněna masovou kulturou a hromadnými sdělovacími prostředky, které přinášejí do rodiny svůj obraz kulturnosti.¹¹⁷

Existují tradice, které se v rodině předávají po generace, a v některých rodinách se stále dodržují. Jsou často spojeny s významnými událostmi, které se v rodině staly. Jedná se také o různé odlišnosti ve způsobu slavení svátků. Tradice je spojována s rituály. Ty jsou založeny na opakování, pravidelnosti, určitém cyklu, a předávají se

¹¹⁶ Srov. KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. str. 161 – 163.

¹¹⁷ Srov. DUFFKOVÁ, J. a kol. *Sociologie životního stylu*.

pomocí symbolů, gest, znaků apod. Díky rituálům se v rodině uskutečňují tyto procesy: transformace – kdy ti, kteří jsou ustrašení, nesmělí, urážliví se promění do té podoby, že rodina se stane skutečným společenstvím, komunikace – komunikace, sounáležitost, radostné vzrušení, změna celkové atmosféry rodiny; stabilizace – nový styl rodinného života. Rituály v rodině napomáhají k předávání hodnot a upevňování vztahů. Děti opakovaně prožívají úctu, radost, vzrušení a také to, co je pro danou rodinu důležité. U dítěte tak dochází k zvnitřnění těchto důležitých rodinných hodnot. Rituály mohou být v podobě oslav svátků, narozenin a jiných důležitých událostí, v pěstounských rodinách se často slaví den, kdy dítě do rodiny přišlo. Rodiče tak napomáhají přijatému dítěti více s rodinou splynout a u dítěte prohlubují pocit sounáležitosti. Dochází k utváření osobní identity, kdy se nová rodina stane jeho součástí. Zde se otevírají dveře k bezpodmínečnému přijetí dítěte. V každé rodině jsou rituály slaveny jinak, každá si jejich podobu určuje sama. Nejde zde o kopírování společenských zvyklostí. Mnohdy rodina preferuje jiné hodnoty, ne společnost a může se stát, že se tak dostane do rozporů. Zde je důležitá moudrost a citlivý přístup rodičů v konfrontaci dětí s odlišnostmi.¹¹⁸

4.2.10 Zájmy rodičů, aktivity v rodině

Naše zájmy nám pomáhají uspokojovat potřeby, především potřebu seberealizace. Jak uvádí Pávková, pro společný partnerský vztah je důležité, aby oba partneři neopomíjeli ani vztah k volnému času, ani zájmy toho druhého. Ve vztazích je důležité, aby oba partneři měli společné zájmy, a pokud už se objevuje nějaká různost, měli by být k sobě tolerantní. Zájem, koníček, aktivity jsou pro jedince velmi důležité i z hlediska terapeutického. Mnohdy ho mohou zachránit v náročných životních situacích spojených se ztrátami. Nesmíme opomenout, že rodiče jsou v tomto směru velmi důležití. Jejich vztah k různým zájmům je vzorový pro jejich děti. Cílem tohoto působení je jedinec s jedním hlubokým celoživotním zájmem, ale také jedinec aktivní, přijímající podněty a pěstující si zároveň pestré zájmy, při jejichž výběru užívá rozumu.¹¹⁹

Zájmy mohou být rozděleny:

¹¹⁸ Více o rituálech spojených především s oslavou Vánoc naleznete v *Průvodci náhradní rodinnou péčí*. 6/2014. str. 3 – 6.

¹¹⁹ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. str. 30 – 31.

1. Podle úrovně činnosti: aktivní (produktivní), kdy jedinec sám vyvíjí nějakou činnost, vytváří, produkuje hodnoty (např. umělecké dílo); receptivní, kdy jedinec pouze vnímá předmět zájmu, hrozí pasivita a nebezpečí konzumu. Obě tyto aktivity se prolínají.
2. Podle intenzity zájmu: hluboké – jedinec se jim věnuje po celý život, věnuje svůj čas, a značné úsilí pro jeho uspokojení; povrchní – malá míra úsilí, méně času, jedinec mnohdy přeskakuje z jednoho zájmu na druhý, ale žádnému se nevěnuje plně.
3. Podle časového trvání: krátkodobé, přechodné, dočasné; dlouhodobé, v závislosti na vývoji jedince a jeho zrání.
4. Podle stupně koncentrace: jednostranné a mnohostranné.
5. Podle společenských norem: hodnotné a tedy žádoucí; zájmy nežádoucí, patologické.
6. Podle obsahu: společenskovědní – historické souvislosti, památky, vlastenectví, svátky, tradice, sběratelství; pracovní-technické – věda a technika, výpočetní technika, elektronika, průmysl, profese, modelářství, kutilství, drobné opravy, doprava; přírodovědně-ekologické – myslivost, rybářství, ornitologie, astronomie, ochrana životního prostředí, chovatelství, estetickovýchovné – výtvarné, literární, dramatické, hudební a hudebně-pohybové zájmy tělovýchovné, sportovní a turistické – sportovní hry, gymnastika, atletika, pěší a vodní turistika, akrobacie, lyžování, cyklistika a jiné sezónní sporty apod.¹²⁰

Pro srovnání zde uvedu, jak Duffková rozděluje volnočasové aktivity, které mají samozřejmě i v rodinách své důležité místo. Jsou to:

1. *„Kulturní aktivity*
2. *Sportovní aktivity*
3. *Sociální aktivity*
4. *Vzdělávací aktivity*
5. *Rekreační a cestovatelské aktivity*
6. *Hobby a manuální aktivity“*

¹²⁰ Srov. PÁVKOVÁ, J. a kol., *Pedagogika volného času*. str. 93 – 97.

Kulturní aktivity mohou být receptivní, ty které člověk pouze přijímá, navštěvuje divadla, koncerty, dívá se na televizi; perceptivní, kdy jedinec sám aktivně tvoří, provozuje hudbu, maluje, sochá apod. Je zde vidět i jistá míra nerovnoměrnosti ve frekvenci, kdy sledování televize je aktivita nenáročná, oddechová, vázána na domácí prostředí, kdežto návštěva divadel, výstav a koncertů je aktivita výběrová, více vyhraněná, a ve společnosti méně zastoupená. Co se týče sportovních aktivit, dnes se obohatili více o různé adrenalinové sporty. Sportovní aktivity provozují nejvíce vysokoškoláci, a více mladí lidé, než dospělí. Sport je z hlediska trávení volného času zastoupen méně. Pod společenské aktivity můžeme zahrnout posezení v kavárnách, plesy, vzájemné návštěvy, ale i různé sociální sítě. Vzdělávací aktivity jsou zde spojeny s celoživotním vzděláváním, studiem jazyků a zdokonalování v oblasti neustále se rozvíjejících vědeckých technologiích. Do veřejných aktivit můžeme zahrnout různá občanská a ekologická hnutí. Rekreační a cestovatelské aktivity v sobě zahrnují společné výlety za poznáním, chataření, zahrádkaření, houbaření apod. Hobby označují specifické zájmy a souvisejí s manuální činností, zahrnují v sobě různá sběratelství, modelářství, včelařství aj.. Nesmíme zde opomenout ani oblast her jako jsou společenské hry (Člověče, nezlob se!), nebo hry počítačové (virtuální, akční).¹²¹

Ať už jde o aktivity organizované, jako jsou společné výlety, dovolené, účasti na různých soutěžních akcích, zájmové činnosti a kroužky dětí v různých střediscích a organizacích, nebo aktivity spontánního charakteru, různé hry, společné čtení, vždy musíme mít na paměti, že každá s těchto oblastí má své nezastupitelné místo, jejich míru je potřeba rozumně stanovovat a že nejdůležitější roli má nenahraditelnost vztahu mezi rodiči a dětmi.¹²²

Samotná oblast volnočasových aktivit v rodinách, je oblastí poměrně širokou. Záleží pouze na členech rodiny samotných, jaké aktivity si volí a proč právě tyto a ne jiné. Rodina si sama utváří svůj program aktivit. Její členové se ovlivňují navzájem. Rodiče, kteří pomáhají dětem spoluvytvářet jejich volný čas, jsou jim průvodcem, zároveň jsou to děti samotné, které se svou fantazií, svým pohledem na svět a aktivitou, podílejí na tvorbě volnočasových aktivit v rodině.

¹²¹ Srov. DUFFKOVÁ, J. a kol. *Sociologie životního stylu*. str. 156 – 161.

¹²² K tématu organizovaných činností v náhradních rodinách DVOŘÁČKOVÁ, S. *Kroužkování. Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 4/20014. str. 3 – 5.

4.2.11 Další vlivy

Mezi další vlivy na kvalitu a způsob volného času v rodině může mít pohlaví, především jaké má v rodině zastoupení, osobnosti jednotlivých členů domácnosti, kvalita prožívání volného času, míra zájmu o dané činnosti atd.

4.3 Shrnutí

V této práci můžeme vidět, jak jsou obě oblasti životního stylu a volného času rodiny velmi úzce provázány a v mnohých oblastech spolu naprosto korespondují. Jak jsou rozmanité životní styly rodiny a jedinců v rodinách žijících, tak jsou rozmanité i způsoby trávení volného času a aktivity v něm uskutečňované. Nezapomínejme na důležitou úlohu rodičů jako vzorů, budovatelů, motivátorů a zprostředkovatelů pro své děti, především v oblasti jejich budoucího životního nasměrování. Nesmíme opomíjet jak pozitivní, tak negativní vlivy na životní styl a volný čas nejen dětí, ale i dospělých. Této oblasti by měla být nejen v rodinách, ale i v organizacích zajišťujících volný čas dětí věnována pečlivá pozornost.

5 KAZUISTIKA RODINY

5.1 Metodologie

V této kapitole popíši nejen cíl výzkumu, ale také metody, jednotlivé kroky jak jsem získávala a zpracovávala data výzkumu, naznačím cestu, jak a proč jsem si zvolila tento výzkumný vzorek, jaké bylo prostředí výzkumu a neopomenu etické hledisko.

5.1.1 Cíl výzkumu

Hlavním cílem tohoto výzkumu je zjistit, jaký vliv má způsob trávení volného času v náhradní rodině na adaptaci dítěte, které přišlo do této rodiny z prostředí dětského domova. Jestli to, jakým způsobem rodina tráví čas, napomáhá k úspěšné adaptaci dítěte na nové prostředí a pokud ano, tak jakým způsobem. S ohledem na to, že se jedná pouze o jednu rodinu, půjde o pilotní sondu do celkového problému s tím, že se tímto problémem mohou zabývat další výzkumníci daleko podrobněji, než co je předmětem této práce.

Dílčími cíli zde mohou být tyto otázky. Co vlastně pro rodinu znamená pojem volný čas? Pro každou rodinu znamená volný čas něco jiného, a některé dokonce mají volný čas jako jakési tabu, oblast, kde jedinec nepodává výkon, který by byl pro společnost a tedy i pro rodinu nějakým způsobem užitečný. Jaké jsou představy o způsobu trávení volného času? Jakým způsobem ovlivňuje proces adaptace životní způsob rodiny, tedy i její trávení volného času a naopak? Jedná se o situaci, kdy dítě přijde do rodiny, s rodinou se nějakým způsobem sžívá, ale také ovlivňuje chod celé rodiny, kdy se změní struktura a režim dne, který je přizpůsobován novému členovi, zároveň se dítě přizpůsobuje novému okolí, přijímá jeho pravidla apod. K jakým změnám zde dochází? Tráví rodiče s novým členem volný čas jinak, než s ostatními dětmi? Pokud ano, proč tomu tak je? Někdy se dokonce stane, že rodiče rozdělují aktivity na ty, které konají s nově příchozím členem a na aktivity se svými biologickými dětmi, ale jen někdy tráví čas jako rodina pohromadě. Jaké jsou společné aktivity rodiny ve volném čase? Jak tráví svůj volný čas jednotliví členové? Dávají přednost samostatnému trávení volného času, nebo společným činnostem? Chtěla bych pochopit hlouběji myšlení a jednání členů v rodině a na základě těchto poznatků alespoň částečně zmapovat situaci, ke které zde dochází.

5.1.2 Předpoklady

- Předpokládám, že děti, které se do rodiny dostaly jinou, než biologickou cestou, přišly z prostředí dětského domova.
- Předpokládám, že rodina s dětmi tráví svůj volný čas aktivně.
- Předpokládám, že rodiče tráví svůj volný čas společně s dětmi.
- Předpokládám, že se oblast volného času v rodině neobešla bez počátečních problémů v hledání vhodného způsobu využívání různých volnočasových aktivit.

5.1.3 Použité metody

Pro svůj výzkum jsem zvolila metodu kvalitativního výzkumu, protože problém, který ve své práci zkoumám, je problém nový, kterým se z tohoto pohledu nikdo hlouběji nezabýval. Vyžaduje proto větší pochopení a průnik do této problematiky. Zvolila jsem formu případové studie, konkrétně formu kazuistiky jednoho výzkumného vzorku, rodiny. Jde o pilotní výzkum, který dává jakýsi odrazový můstek pro další výzkumy v této oblasti. Nešlo mi zde pouze o objektivní zhodnocení skutečnosti, která je měřitelná, ale o to, vysvětlit jev očima zkoumaných osob a zároveň si všimnout rozdílů jejich pohledu na danou skutečnost. Všechny pohledy jsem navzájem konfrontovala a snažila jsem se tak o vytvoření ucelenosti pohledu rodiny na tuto problematiku.

5.1.4 Metody získávání dat

Hlavní metodou, kterou jsem v této práci použila k získání dat, bylo především zúčastněné pozorování. Jednalo se o pozorování zjevné, kdy zkoumané osoby věděly, že jsou zkoumané. Použila jsem terénních zápisků, kdy jsem se snažila o výběr těch jevů, na které jsem zaměřila svou pozornost, a pro můj výzkum se ukázaly jako potřebné. Pozorovala jsem celkovou rodinnou situaci, prostředí, činnosti, režim dne, a zúčastnila jsem se denního provozu rodiny. Pokud by nebyly některé zkoumané jevy jasné, použila jsem metodu dotazování (rozhovorů) „face to face“, kdy jsem se v následných rozhovorech doptala členů na podrobnosti a poprosila je o vysvětlení některých událostí. Pozorování jsem dále doplnila strukturovanými rozhovory. Svoje místo zde měl i rozbor činností jednotlivých členů, ať webových stránek, fotografií, hudby, tedy hry na nástroje, zpěv písní, dále tvorba básní, her, staveb, kreseb atd.

5.1.5 Metody zpracování dat

Při zúčastněném pozorování jsem neměla velkou možnost zapsat všechno naráz, psala jsem si jen poznámky, využívala zkratky. Následně jsem tyto poznámky přepsala, provedla transkript s reflexí, využívala jsem i okraje papíru, kde jsem si zapisovala podrobnosti, komentáře k situacím, které nastaly. Provedla jsem kódování, které bylo záměrné, tzn., že jsem předem měla jasno, kterými jevy se budu zabývat, a které pro mne nemají téměř žádný význam. Šlo tedy o záměrný a nakonec selektivní výběr dat, jevů a skutečností. Neopomněla jsem však zahrnout i nové pohledy a jevy, které se mi zde mohly objevit. Získaná data jsem porovnávala s teorií.

5.1.6 Volba výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek je v souvislosti s povahou tohoto výzkumu malý. Tvoří ho pouze jedna rodina, kterou jsem pro tento výzkum záměrně vybrala z důvodu, že tuto rodinu osobně znám, bylo mi tudíž umožněno účastnit se jejich aktivit a mohla jsem se účastnit režimu dne, víkendu, a výletu. Také jsem si ji zvolila proto, že v rodině mají jak biologické dítě, tak děti adoptované, v pěstounské i poručnické péči. Rodina také pochází z malého města, kde se mísí prvky městského a venkovského způsobu života.

5.1.7 Prostředí výzkumu

Výzkum jsem uskutečnila přímo v prostředí rodiny, tedy v jejich bytě, byla jsem účastna režimu dne, několika víkendů trávených na akcích, výletech, či víkendovkách na chatě s volnočasovým klubem, i při slavení Vánoc a Silvestra. Pozorovala jsem i vztahy mezi sourozenci, hry a různé tvořivé činnosti, byla jsem účastna i koncertu jednoho s dětí.

5.1.8 Etické hledisko

Všechny respondenty jsem seznámila s výzkumem a jeho cílem, vysvětlila jsem jim jakou školu a jaký obor studuji, na jaké účely budou tyto informace použity, tedy pouze pro tyto výzkumné účely, a že získané informace nebudu dále šířit, a pokud ano, nebudu je šířit bez jejich písemného souhlasu, vše s ohledem na zákon o ochraně osobních údajů. Proto dodržuji anonymitu respondentů a z tohoto důvodu neuvádím jejich jména. Ve výzkumu uvedu pouze informace, které se ho týkají, naznačím cestu k získání dat pro můj výzkum, ale nebudu ani v přílohách uvádět všechny podrobnosti, protože

nechci žádným způsobem poškodit tuto rodinu. Informace ve výzkumu zde uveřejněné, jsem konzultovala s rodiči.

5.2 Analýza získaných dat

5.2.1 Základní charakteristika vybraného výzkumného vzorku

Zde bych charakterizovala podrobněji složení vybraného výzkumného vzorku. Rodina měla jedenáct let pouze vlastní dceru. Ze zdravotních důvodů nemohli mít rodiče další děti. Rozhodli se o adopci. Přes známého byla snaha o adopci holčičky z Gruzie, ale bylo tam několik problémů s úřady, a tak nebyla uskutečněna. V roce 2001 si osvojili rok a půlletého chlapce z kojeneckého ústavu v Aši, chlapce mongolského etnika, ale českého občanství. Chlapci je nyní patnáct let, jeho rodiče jsou neznámí, matka ho druhý den po porodu své dítě opustila, také se zjistilo, že informace, které o sobě uvedla, byly nepravdivé. V roce 2005 si přivezli z kojeneckého ústavu v Praze rok a půlletého chlapce, kterému je nyní jedenáct let a je v poručnické péči. Kromě různých zdravotních obtíží, jako je alergie na laktózu, mu byl v roce 2012 diagnostikován autismus, čímž se rodině výrazně ulevilo v tom, že konečně věděla, co jejich synovi je, a mohla tak podniknout kroky ke zlepšení jeho situace. Chlapcovi rodiče jsou neznámí. Třetího chlapce si v roce 2010 do rodiny přivedli ve věku pěti let z dětského domova v Unhošti. Je v pěstounské péči, otec zbaven rodičovských práv, matka známá, ale nezbavena rodičovských práv, s kontaktem na rodiče, ale bez zájmu o dítě, rodinu zatím nekontaktovala. Chlapci je nyní deset let.

Děti	Věk příchodu do rodiny	Nynější věk	Vztah k rodičům	Zřízení, ze kterého dítě přišlo	Forma NRP
Dívka (BD)		23 let	biologická dcera		
Chlapec 1	1 rok a 5 měsíců	15 let		KU AŠ	osvojení nezrušitelné
Chlapec 2	1 rok a 5 měsíců	11 let		KU Praha	poručnictví
Chlapec 3	5 let	10 let		DD Unhošť	pěstounství

Tabulka č. 4 Děti v rodině

5.2.2 Počet členů, věkové rozvrstvení, pohlaví, rodinný stav, vztahy v rodině

Jak můžete číst výše, rodina se skládá ze sedmi členů, ale rodiče se mi svěřili, že už mají podanou žádost o holčičku do pěstounské péče, a že už je pouze otázkou času, kdy je úřady budou kontaktovat ohledně konkrétních dětí. Věk rodičů je tento, matce bude letos 45 let, otcí 47. Rodiče se vždy snažili o to, aby byly jako v běžné rodině, tzn., že každé nové příchozí dítě bylo mladší, než to předešlé. Domácnost je převážně mužská. Na tom, že si do rodiny vezmou holčičku, se všichni jednomyslně shodli. Tuto situaci rodiče s dětmi probírali a děti se vyjádřily souhlasně. „*Dokonce*“, jak uvádí matka, „*se na holčičku moc těší, až nás to s manželem překvapilo.*“

Věkový rozdíl mezi biologickou dcerou a ostatními dětmi je docela velký. „*Lidé se mne často ptají, jestli mi to nevadí, jestli mne mí sourozenci neberou jako druhou matku. Vždy jim odpovídám, že ne, jsem pro ně sestra, které se mohou více svěřit, také je to vidět na autoritě, kterou mám menší, než mají rodiče. Je pravda, že jsem hlavně s těmi mladšími sourozenci už tolik volného času netrávila, jako s mým prvním bratrem, protože jsem už studovala a bydlela mimo rodinu, ale snažím se trávit s nimi co nejvíce času,*“ prozradila mi během mého výzkumu biologická dcera (dále BD).

Rodiče jsou svoji (v manželském svazku) již 25 let, letos oslavili stříbrnou svatbu. Jedná se tedy o rodinu, kde fungují role otce a matky, jsou tedy vzorem úplné rodiny.

Přesto jde o rodinu spíše nukleární, která žije daleko od svých příbuzných, setkání s prarodiči se odehrává jen při příležitostech oslav Vánoc a Velikonoc, popř. některých narozenin. Prarodiče se dlouho vyrovnávali s tím, že si rodina vzala „cizí“ děti. Vztahy mezi prarodiči a nově příchozími dětmi už se zlepšili, přesto zde panuje určité napětí.

5.2.3 Zdravotní stav

V rodině jsou všichni alergici (pyl, prach, zvířata, potraviny), chlapec 2 je autista se středně těžkou mentální retardací, který potřebuje neustálý dohled, také má alergii na laktózu, proto musí mít speciální stravu. Tři členové mají atopické ekzémy. Nosí brýle, musí navštěvovat ortopeda, rehabilitace apod. Zdravotní péče (doktoři, léky atd.) je významnou položkou v rodinném rozpočtu.

5.2.4 Životní prostředí

Rodina žije ve městě, které má cca 2500 obyvatel. V tomto malém městě se prolíná jak městský, tak venkovský způsob života. Najdeme zde více služeb, než na vesnici (kadeřnictví, zdravotní středisko, banky, pekařství, cukrárna, kavárna, restaurace, kino, knihovna, pošta apod.), přesto dopravní spojení není úplně ideální, kino prakticky nefunguje, chybí např. gynekolog a zubař atd. Anonymita zde moc nefunguje. Lidé se zde celkem dobře znají.

Rodiče a děti najdou mnohá uplatnění svých zájmů v různých kroužcích (taneční, bojové sporty, fotbal, rybaření, potápěčský oddíl, šachový kroužek, stolní tenis, funguje zde Skaut, a Royal Rangers (viz příloha), své uplatnění najdou i hudebně a výtvarně nadané děti v místní pobočce ZUŠ. Zároveň mají blízko k přírodě. Město je obklopeno lesy, protéká tudy řeka, která je hojně využívána k vodácké turistice, v blízkosti je přehrada, která je navštěvována nejen kvůli rekreaci ohledně rybaření, ale také windsurfingu, nebo plachtění. V blízkosti města (cca 20 km), najdeme dva lyžařské areály. Nejen ve městě, ale i v jeho blízkém okolí naleznete několik historických a kulturně zajímavých objektů (hrady, zámky, musea, galerie). Možností pro využití volného času je opravdu dost, přesto ne všechny jsou zde zastoupeny. Kvůli některým musí rodiče dojíždět i do 40 km vzdáleného většího města, kde se dětem dostává kvalitnějšího přístupu. Situace v místě bydliště se oproti letům hodně zlepšila.

5.2.5 Vzdělání, profese a zaměstnání rodičů

Otec je vyučený dřevomodelář, dálkově studuje biblickou školu v rámci celoživotního vzdělávání. Je zaměstnán u církve jako misijní pracovník, zároveň je správcem pensionu a domu, kde bydlíme, má promítačský kurz. Jedná se o občasné promítání v místním kině (školní představení, Filmová festival Jeden svět apod.).

Matka studovala gymnasium zaměřené na matematiku a fyziku. Nyní je zaměstnaná jako pěstounka.

BD (biologická dcera) vystudovala několik škol s pedagogickým zaměřením. Nyní pracuje jako učitelka ve škole.

5.2.6 Ekonomická situace, spotřební chování, společenská třída

Rodina se nachází v nižší společenské třídě, ale podle jednotlivých členů je na tom v zásadě finančně dobře. „*Naše výplaty sice jdou od nuly k nule, ale jde o to, že platíme pojištění, spoření dětem, jako prostředky do budoucna, nesmíte zapomenout ani na svátky, dovolené, prázdniny, vynaložené prostředky na sport a volný čas a docela velké náklady na zdravotní péči, věci, které se rozbijou.*“ Rodina žije ve vlastním bytě, 3+1kk, byt je v zrekonstruovaném domě (nová střecha, zateplení, nová okna, zrekonstruované balkony). Byt je stále v rekonstrukci. Před zimou bylo vyměněno topení. Teď se chystá rekonstrukce bytového jádra, nová kuchyň a koupelna. Auto mají vlastní, sedmimístné, šest let staré. BD má také vlastní auto, pětimístné, čtrnáct let staré. Rodina vlastní myčku, pračku, ledničku s mrazničkou, čtyři počítače, tiskárnu se scannerem, čtyři mobilní telefony, z toho jeden dotykový (Chlapec 1), hi-fi-věž asi 12 let starou, rodina nevlastní televizi. Vlastní také lyže, běžky, brusle, boby, sáně, GPS, kola, terkové hole, spacáky, stan, kotlíky a ostatní vybavení, rybářské pruty, nafukovací člun atd. „*Majetek je tu k užítku, hromadění věcí, které nejsou k ničemu potřebné, je zbytečné, ani bychom se do bytu nevešli.*“ Pověděla matka dětí. BD s rodiči ve společné domácnosti, chodí do práce a přispívá na její chod.

5.2.7 Styl výchovy

V rodině funguje přirozená autorita rodičů. Větší autoritu u dětí má matka především díky své důslednosti („*děti ví, co se stane, když poruší pravidla, na kterých jsme se společně domluvili, pokud je poruší, a také ví, že to skutečně dodržím,*“ říká matka.) Výchova v rodině je bez extrémů, založená na akceptování požadavků a přání dítěte, příznivá pro vztahy v rodině, které jsou založeny na vzájemném porozumění. Co se týče zájmů dětí, rodiče jsou průvodci „*nekladu na ně tlak, který zájem si mají vybrat, ale podporuji je v tom, co si vyberou, ovšem cesta k výběru je složitá, protože nemají hranice, nejsou zvyklé od mala vydržet u nějaké činnosti, musí se k nim přistupovat jako k malým dětem, a je to s nimi daleko větší práce, protože musíte začínat od mínusu. Proto je důležité nastavit dětem hranice i ve volném čase, pokud si je vstípi, už dokáží u svého vybraného zájmu vydržet. Také je důležité brát zřetel na jejich možnosti, a hledat v jejich zájmu uplatnění podle jejich možností,*“ dodává.

5.2.8 Hodnotová orientace

Hodnotová orientace se v této rodině odráží především v jejím náboženském přesvědčení. Rodina navštěvuje nedělní shromáždění, každý večer se její členové sejdou a přečtou si Bibli, před jídlem, každou cestou se pomodlí. Hodnoty vychází z křesťanské tradice lásky, odpuštění, naděje, pomoci. Důležitou hodnotou je vztah člověka k Bohu, jeho láska, tím že milujeme Boha, milujeme i druhé. Rodina je pro ně jednou z nejdůležitějších hodnot. Pomoc dětem z dětských domovů vychází z tohoto verše: Matouš 18,5 „*Kdo přijme jediné takové dítě ve jménu mém, přijímá mne.*“

5.2.9 Aktivity ve volném čase

Zájmy rodičů se odrážejí v zájmech dětí, především zájem o hudbu, historii, literaturu a filmy. Přesto rodiče na svých zájmech nelpí. Ponechávají dítěti možnost, vybrat si svůj okruh činností, svůj zájem, kterému se dítě věnuje, a ve kterém ho podporují. Cesta v hledání bývá obtížná, tak jako u biologických dětí, zde ztížena o nemožnost dětí vstřípit si principy ve využití volného času již od raného dětství. Proto se u nich projevuje např. roztěkanost.

Zde uvedu aktivity, kterým se rodina věnuje:

- Lyžování, bruslení, běžkování, bobování, hrám na sněhu
- Jízda na kole, trekovým pochodům, rybaření, plachtění, jízda na raftu
- Ručním pracím (origami skládačky, háčkování, pletení z bužírek a bavlnek, stříhání a lepení aut, papírových letadel atd.)
- Konstruktivním (puzzle, Seva, Lego), společenským a počítačovým hrám
- Kreslení a malování
- Luštění, skládání hlavolamů, logickým hrám
- Navštěvují koncerty, výstavy, cestovatelské přednášky, divadla (18.12.2014, Divotvorný hrnec, DK Metropol ČB).
- Adrenalinovým sportům (lanové aktivity, jízda na bobové dráze, návštěva jeskyní, dolů, jízda na kole v terénu)
- Míčovým hrám (ragby, fotbal, stolní tenis)
- Četbě knih (historické, dětské, encyklopedie, životopisné atd.)
- Psaní básní

- Hra na hudební nástroje (violoncello, klavír flétna, kytara), zpěv
- Sledování filmů a následné diskuzi o nich
- Děti navštěvují ZUŠ a kroužek Royal Rangers (vaření, první pomoc, uzlování a jiné tábornické dovednosti, také jachtaření, rybaření a dalším aktivitám). Viz Fotografie č. 3 a 4, Příloha V. na DVD.
- Společenské akce, soutěže (plesy, soutěž Himalájský tygr, Himalájský medvěd), viz Fotografie č. 1 a 2, Příloha V. na DVD.
- Návštěva kaváren, cukráren a restaurací
- Společné výlety, dovolené, tábory
- Návštěvy příbuzných a přátel
- Oslavy narozenin, svátků, Velikonoc, Vánoc a Silvestra

„Nejdůležitější není, kolika aktivitám se s dětmi věnujeme, jakou mají podobu, strukturu (obsah a formu), ale to, že volný čas co nejvíce trávíme společně s dětmi. To našim dětem pomáhá začlenit se do rodiny, dodává jim to pocit bezpečí, jistoty a sounáležitosti,“ poukázala během jednoho z rozhovorů, matka.

5.2 Ukázky rozhovorů

Zde popíši odpovědi na otázky, které se týkají především volného času. Jedná se o vybrané otázky, které jsem dávala pro všechny členy rodiny stejné. Nejprve uvedu odpovědi otce a postupně odpovědi všech členů rodiny.

Otázky k rozhovorům:

1. Co pro vás znamená pojem volný čas?
2. Jaké jsou vaše představy o způsobu trávení volného času?
3. Jakým způsobem ovlivnil příchod nového dítěte váš volný čas?
4. Trávili jste svůj volný čas s novým dítětem jinak než s ostatními členy domácnosti?
5. Dáváte přednost samostatnému trávení volného času, nebo společným rodinným aktivitám?
6. Slavíte den, kdy dítě poprvé přišlo do vaší rodiny?
7. Jakým způsobem oslavujete narozeniny a svátky jednotlivých členů?
8. Jakým způsobem slavíte tradiční svátky, jako jsou Velikonoce, Vánoce a Silvestr?

5.2.1 Odpovědi otce

Otázka 1.: „Nemusím do práce, nemám povinnosti, jdu ven, nebo si lehnu a čtu.“

Otázka 2.: „Pobyt v přírodě, jízda na kole a večer film v kině.“

Otázka 3.: „Mám méně volného času, ale pokud je, trávíme ho s rodinou společně. V tom, že je rodina spolu, vidím velkou důležitost, hlavně ve stmelení a společné radosti. Děti z dětského domova určitě měli více akcí, než jim můžeme dopřát my, ale myslím si, že čas s rodinou je pro tyto děti potřebnější a přínosnější.“

Otázka 4.: „Ostatní chodily do školy, takže jsme vždycky měli čas na dítě, a ono mělo hodně naší pozornosti, dopomohlo mu to k adaptaci na naši rodinu a nové prostředí.“

Otázka 5.: „Spíše jsme pořád s dětmi. Když si občas sám vyjedu na kole, tak mi potom přijde líto, že se mnou nejel alespoň jeden ze synů. Ale je to tak 50/50.“

Otázka 6.: „Ne, já si ani nepamatuju, který den k nám přesně každé z dětí přišlo. Vždy to bylo tak hektické období. A stejně, slavíme s rodinou svátky a narozeniny.“

Otázka 7.: „Dort, dárky, společné jídlo, sejde se rodina. Nemám rád, když se pozvou přátelé, to je takové americké. Pak někdo přijde, nebo nepříjde, lidi se kvůli tomu potom dohadují, a to není dobré.“

Otázka 8.: „Velikonoční pondělí neslavíme. Velikonoční Hod beránka máme ve čtvrtek. Jehněčí s hořkými bylinami a chlebovými plackami. Připomínáme si příběh vyjití Izraele z Egypta a příběh o Ježíši a jeho zmrtvýchvstání. Vánoce slavíme tak normálně a na Silvestra máme akci s klubem Royal Rangers. O svátcích také navštěvujeme příbuzné.“

5.2.2 Odpovědi matky

Otázka 1.: „Vybočení z běžného každodenního rytmu, dělám činnosti odlišné od každodenních.“

Otázka 2.: „Běžky, kolo, bez dětí.“

Otázka 3.: „Ano, jako když přijde na svět dítě, ráda jezdíte na kole, nebo na běžkách, ale teď nemůžete tak často, protože to musíte dítě také naučit, ráda plavete, ale dítě je neplavec, nebo se ze začátku vody bojí, chodíte na dlouhé túry, ale teď musíte méně kilometrů, nepřečtete si tolik knih, čtete dětské knihy, díváte se na pohádky, na které byste se normálně nekoukala, zpíváte dětské písničky atd.“

Otázka 4.: „Ano, potřebovalo více času, když ostatní byly ve škole, byl sám, jako jedináček, chodili jsme dopoledne na procházky.“

Otázka 5.: „Jsem ráda, když ho trávíme spolu, je to fajn. Dřív jsem ho raději trávila sama. Ted' mne v mém věku svou aktivitou nutí k pohybu ☺.“

Otázka 6.: „Ze začátku by to možná svůj účel mělo, ale po deseti letech, ne neslavíme, přijde mi to trochu divné. Slavíme přirozeně narozeniny a svátky, jako v běžné rodině.“

Otázka 7.: „Dort, dárky, s rodinou. A když je dítě větší, třeba puberták, tak je slaví i mimo rodinu, s kamarády.“

Otázka 8.: „Jak řekl manžel.“

5.2.3 Odpovědi chlapce 1

Otázka 1.: „Můžu si dělat více méně, co chci.“

Otázka 2.: „Jdu někam daleko, za obzor, dívám se do krajiny a v klidu přemýšlím.“

Otázka 3.: „Nijak.“

Otázka 4: -----

Otázka 5.: „Raději trávím čas sám, nebo s kamarádem, ale mám rád společné výlety. Ovšem, co mi vadí, že mladší bráškové svým chováním na veřejnosti dělají ostudu.“

Otázka 6.: „Ne.“

Otázka 7.: „Sejde se rodina, rodinná oslava s dárky a dortem.“

Otázka 8.: „Všichni jsme spolu a bereme to více s křesťanského hlediska, třeba čteme příběhy z Bible vztahující se k jednotlivým svátkům. Silvestra slavíme na chatě s klubem Royalu. Jdeme na výlet na hrad, hrajeme hry a večer máme táborák.“

5.2.4 Odpovědi BD

Otázka 1.: „Čas sama pro sebe, své myšlenky, příroda, výlet, bez povinností něco organizovat, někam jet do školy.“

Otázka 2.: „Jízda vlakem, pozorování míhajících se krajiny, poslech pěkné hudby, přátelé, rodina, dobrý film (klubovka).“

Otázka 3.: „Konečně jsem měla sourozence, a nebyla jsem sama, chodili jsme na procházky, stavěli domečky v lese.“

Otázka 4.: „Více času se mu věnovat a dát mu to, co už mělo dostat od mala. Spoustu věcí ho naučit, ale to pak už více měli na starost rodiče, já už doma tolik nebyla.“

Otázka 5.: „Jak kdy, dřív sama, teď už mám ráda, když mám někoho vedle sebe.“

Otázka 6.: „Ne.“

Otázka 7.: „Spolu s rodinou, nebo s přáteli, dárky, dort, ale více jde o to být spolu, a radost z radosti druhých. Hrozně ráda mám výběr dárků a pak tu radost v očích ostatních, když jim dáte něco, o čem zrovna přemýšleli, nebo co si přáli, když se jim

prostě trefíte do noty. Jdu třeba po městě, něco uvidím, představím si úplně tu osobu, na kterou by to sedělo, a koupím ho. Mám dárky nakoupené dopředu.“

Otázka 8.: *„Hlavně s rodinou a příbuznými, být spolu. Jsem ráda, že neslavíme Velikonoční pondělí, ale spíše tím, že jedeme za babičkou, jinak máme ve čtvrtek Hod Beránka, jehněčí kýtu, hořké byliny, jako když Izrael odcházel z egyptského otroctví. Připomínce Velké noci, spojitosti s ukřižováním Ježíše a jeho zmrtvýchvstání. Vánoce slavíme rodinou večerí, dárky pod stromečkem a večerní pohádkou. Silvestra slavíme většinou s klubem 14. Přední hlídky Royal Rangers.“*

Z rozhovorů jsem měla možnost nahlédnout do tradic rodiny ohledně oslavy svátků. Sama jsem se zúčastnila oslavy Vánoc. Rodina odjela na chalupu, kde strávili celé zimní prázdniny. Stromeček už měli ozdobený z předešlého dne a také udělaný salát. Ten den se jen uvařila rybí polévka a cejn Po balkánsku. Dárky už měli zabalené. Téměř celý den byli chlapci venku a hráli hry na sněhu (koulování, bobování) a byli na běžkách. Kolem páté hodiny se všichni sešli u stolu, otec přečetl verše z Bible vztahující se k Vánocům, společně povečeřeli, zahráli a zazpívali koledy v doprovodu violoncell a rozdali si dárky, se kterými si chlapci chvíli pohráli. Pak se dívali na novou pohádku, kterou dávali ČT jedna, a šli všichni spát.

Silvestra slaví společně s oddílem Royal Rangers. Odjedou vždy na určené místo, někdy kolem desáté mají sraz. Ubytují se. Následuje výšlap na hrad, který je vždy na Silvestra otevřen, ukáže se tam i hradní pán se svou chotí, hraje živá hudba a je možnost vystoupit na věž na vyhlídku. Pak se cestou koulují, stavějí sněhuláky, bobují. Dají si guláš, hrají různé hry a večer je přichystaný táborák. Děti jdou spát kolem desáté, a kdo z dospělých chce, zůstane přes půlnoc. Je to opravdu pěkný konec roku ve společnosti přátel a blízkých. Konal se již čtvrtý ročník.

5.2.5 Odpovědi chlapců 2 a 3

Otázka 1.: Chlapec 3 *„Volný čas, kdy se nemusím učit, hraju si, stavím, lepím, kreslím, jdu na výlet.“* Chlapec 2 *„ Nemusím do školy, někam jedeme, hry na počítači, ale ty máme i ve škole.“*

Otázka 2.: *„Hrajeme si, máme Royal, někam jedeme.“*

5.3 Analýza produktů činností

V této kapitole popíši oblast her, činnosti výtvarné, hudební a literární. Rodina mi umožnila pozorovat děti při různých činnostech. Děti byly ochotné, a některé své produkty mi věnovaly. V přílohách na cd uvádím jejich fotografie.

5.3.1 Hra

Velkou roli v životě chlapce 2 a 3, hraje hra. Jedná se o hry „na něco“, tedy hry napodobivé, kdy si ze stavebnice značky SEVA postaví např. hotel, garáže, autobusy, lodě apod. Hrají si na hasiče, na školní výlet, na město, na domácnost atd. Chlapci spolu dobře kooperují. Někdy si chlapec 3, chce hrát sám, ale chlapec 2, si chce hrát s ním, a tak vznikne jistý konflikt, při kterém chlapec 3 většinou ustoupí a začne si s chlapcem 2 hrát. Často si hrají u stolu na školu, skládají puzzle, lepí, staví modely aut a letadel, čtou si a luští křížovky, hrají společenské hry. Chlapci 2 a 3 sdílejí spolu pokoj, tráví většinu času spolu. Mnohdy si chlapec 2 neumí sám hrát, přeskakuje od jedné činnosti, ke druhé. Pak je potřeba mu nějakou činnost zadat jako úkol ke splnění. Chlapec 1 a BD spolu sdílejí pokoj. Chlapec 1 si s chlapci 2 a 3 nehraje. Většinou se zabaví sám něčím tvořivým, např. plete náramky, skládá z papíru atd., čte si, hraje hry na PC, skládá básně, jde ven s kamarádem, jezdí na kole. Mnohdy se však stalo, že se nevrátil v domluvený čas. BD si ráda čte, dívá se na filmy nebo jde ven. S chlapci hraje společenské hry, nebo jim čte knihu. Viz Fotografie č. 5 až 8, Příloha V. na DVD.

Z počátku bylo potřeba naučit je soustředěnosti na jednu činnost, ani dnes však někdy u činnosti nejsou schopni vydržet, ale oproti začátkům, je to mnohem lepší. Občas se stane, že si navzájem ublíží, ale i to, je méně časté, než tomu bývalo v minulosti.

5.3.2 Výtvarné činnosti

Kresba, malba a další produkty patří v rodině k důležitým oblastem. Všechny děti v rodině rády kreslí, malují nebo tvoří, například z hlíny, kamenů, dřeva, papíru atd. K výtvarce mají velký vztah. Půjčují si knihy o malířích, reprodukují díla autorů, fotografie, pomocí kreseb vyprávějí zážitky z výletů, akcí, ukazují momentální zájem o anatomii, zvířata, vesmír, sopky. Výtvarné činnosti jsou nedílnou součástí volnočasových aktivit dětí v této rodině. Viz Fotografie č. 9 až 12, Příloha V. na DVD.

5.3.3 Hudební činnosti

Od mala jsou všechny děti vedeny k hudbě. Matka s dětmi zpívá písně, hraje na kytaru. BD, chlapec 1 a 3 hrají na violoncello a navštěvují ZUŠ. Účastnili se několika soutěží, hrají na veřejnosti pro různé akce, vernisáže a koncerty k výročí. Chlapec 1 se

intenzivně připravuje na konzervatoř. Písně jsou zpívány při činnostech, vaření, uklízení a hře. Viz Fotografie č. 13 a 14, Příloha V. na DVD.

5.3.4 Literární činnosti

Děti v této rodině mají ke knihám osobní vztah. Chlapci viděli vzory vztahu ke knihám nejen od rodičů, BD, ale i od sebe navzájem. Nejen, že členové rodiny rádi čtou knihy, např. se každý večer před spaním všichni sejdou, čtou si Bibli a pak knihy dobrodružného žánru (Jules Verne, Frank Peretti, C. S. Lewis). Někteří členové skládají básně. Níže uvádím část básně od chlapce 1. Vyrovnává se tak se svým vzhledem, ke kterému je v dospívání kritičtější.

*„Je už na čase mluvit o něčem jiném,
dá se to popsat jen při počasí klidném,
proto ideální je prostě dnešek,
jdu cestou, mířím na ten vršek.
Jsem takovej ten podivnej skrček,
veliká hlava a tenkej krček.“*

BD píše básně už od mala, ale v poslední době na ně nemá čas. Tuto báseň napsala na střední škole, druhou uvedenou asi před rokem.

Žena

*„Laskavá jako srdce ozářené slunečními paprsky.
Laskavá jako hrneček sladkého medu.
Laskavá jak slza v oku poutníka.
Laskavá jak brána do nebe.
Laskavá jak rozbitý květináč, na němž už roste mech.
Laskavá jak svíce v okně ptáčníka.
Laskavá jak démanty na dně moře duše.
Laskavá jak pero tohoto básníka.“*

*„Co je to odpuštění?
Opuštění své pýchy.
Co je to odpuštění?
Opuštění svých předsudků.
Co je to odpuštění?“*

*Nalezení pokoje.
Co je to odpuštění?
Zapomenout na křivdy.* “¹²³

¹²³ Více o výzkumné rodině, TŮMOVÁ, V. *Adaptace dítěte do prostředí náhradní rodiny*. Bakalářská práce, str. 46 – 62.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo zjistit, jaký vliv má způsob trávení volného času v rodině na adaptaci dítěte do nové náhradní rodiny. Ve výzkumné části jsem se této otázce věnovala. Zabývala jsem se kazuistikou jedné rodiny. Ta sloužila k doplnění celkového obrazu o tématu diplomové práce. Všechny předpoklady, které jsem uvedla na začátku svého výzkumu, se potvrdily. Děti, které se do rodiny dostaly jinou, než biologickou cestou, přišly z prostředí dětského domova. Rodina tráví svůj volný čas aktivně a společně s dětmi. Oblast volného času v rodině neobešla bez počátečních problémů v hledání vhodného způsobu využívání různých volnočasových aktivit, protože děti si nejprve musely na nové prostředí zvyknout, rodiče s nimi v mnohém musely jednat, jako by se dítě právě narodilo, mnoho pravidel kolem využívání času musely svým dětem vštípit, společně hledali vhodnou aktivitu pro dítě, vzhledem k jeho handicapu, možnostem a zájmu. Pro rodiče je prioritní podpora aktivity u dětí. *„Flákat se umí každý, to se člověk nemusí učit. Důležité je, abych byla dětem průvodcem v hledání jejich zájmu. Pokud ho najdou, pak mají moji maximální podporu. Zároveň je učím, aby dbaly na své možnosti a znaly své hranice. Vštěpuji jim principy ohledně způsobu trávení volného času. Není však důležité, jaké aktivity a kolik jich děláme. Důležité je, že aktivity trávíme spolu s nimi,“* říká v jednom z rozhovorů matka. Jednotlivé skutečnosti, které mohou v rodině oblast volného času ovlivnit, se navzájem prolínají a doplňují.

Z výzkumu tedy vyplývá, že pokud děti mají podporu rodiny, pokud jsou pro ně rodiče průvodci, pokud jsou aktivity ve volném čase, hlavně zpočátku rodiči podporovány a rodiče tráví čas společně s dětmi, napomáhají tak k lepšímu začlenění se dítěte do nového rodinného prostředí. Dítě pak rodiče lépe přijme za vlastní a nové prostředí se pro něj stane domovem. Vše vyžaduje značnou dávku moudrosti a trpělivosti. Tyto poznatky samozřejmě nemohu zobecnit, protože jsem zkoumala pouze jednu rodinu.

V této práci jde o naznačení problému, který může být předmětem dalších výzkumů.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Seznam tištěných zdrojů

Adoption and foster placement of children. Report of an Expert Group Meeting on Adoption and Foster Placement of Children, Geneva, 11.12. – 15.12.1978. New York: United Nations Publication, 1980.

ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině.* Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-578-4.

BAUMAN, Z. *Individualizovaná společnost.* Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1195-X.

BECK, U. *Riziková společnost.* Praha: Slon, 2004. ISBN 80-86429-32-6.

BOWLBY, J. *A secure base: clinical application of attachment theory.* London, 2005. ISBN 978-0-415-35527-8.

BUBLEOVÁ, V. a kol. *Adopce.com, Průvodce náhradní rodinnou péčí.* 4. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, Spolu dětem o. p. s., 2010. ISBN neuvedeno.

ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy.* Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85868-15-3.

ČÁP, J., MAREŠ, J.: *Psychologie pro učitele.* Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X.

DINKMEYER, D. *Efektivní výchova krok za krokem.* Praha: Portál, 1996. ISBN 80-85282-92-5.

DUFFKOVÁ, J. a kol. *Sociologie životního stylu.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-123-6.

DUNDÁLKOVÁ, M. Volný čas a institucionální péče o děti s mentálním postižením. *Náhradní rodinná péče.* 2003, č. 2. s. 32 – 33.

DVOŘÁČKOVÁ, S. Kroužkování. *Průvodce náhradní rodinnou péčí.* 2014, roč. 15, č. 4. s. 3 – 5.

FONTANA, D. *Psychologie ve školní praxi. Příručka pro učitele.* Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0741-2.

- GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1788-3.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.
- HÁJEK, B.; HOFBAUER, B.; PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času – texty pro distanční studium*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-128-1.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HEWSTONE, M.; STROEBE, W. *Sociální psychologie*. Praha: Portál, 2006. ISBN 80-7367-092-5.
- HINTNAUS, L. *Člověk a rodina, smysl a funkce rodiny. Anatomie, fyziologie a patologie lidské rodiny*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 1998, ISBN 80-7040-315-2.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- HOFBAUER, B. *Participace dětí a mládeže na životě společnosti - přání, potřeba nebo reálná možnost?* Praha: vydáno ve spolupráci IZV MŠMT Hořovice a občanské sdružení Duha, 2002. ISBN neuvedeno.
- KAPLÁNEK, M. *Čas volnosti - čas výchovy. Pedagogické úvahy o volném čase*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0450-3.
- KAPLÁNEK, M. *Nauka o volném čase. Studijní texty pro pedagogy volného času*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, Teologická fakulta, Katedra pedagogiky, 2011. ISBN neuvedeno.
- KLIMEŠ, Z. *Budování identity dítěte-nejtěžší výchovný úkol v moderní společnosti*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2006. ISBN neuvedeno.
- KUBÁTOVÁ, H. *Sociologie životního způsobu*. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-246-0.

- LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-152-5.
- LEMAN, K. *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál, 2000. ISBN: 80-7367-194-8, 978-80-7367-866-1.
- MAŘÍKOVÁ, H. *Muž v rodině: demokratizace sféry soukromé*. Praha: Sociologický ústav AV v ČR, 1999. ISBN 80-859-5069-3.
- MAŘÍKOVÁ, P. *Obrazy venkova*. Praha: ,2004. ISBN 978-80-213-1631-7.
- MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- MATĚJČEK, Z. a kol. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8.
- MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
- MATĚJČEK, Z. a kol. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.
- MATĚJČEK, Z. *Co řekneme osvojenému dítěti*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČSR, 1986. ISBN neuvedeno.
- MERTIN, V., GILLERNOVÁ, I. *Psychologie pro učitelky mateřské školy*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-8.
- MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Pěstounská péče na přechodnou dobu*. Praha: MPSV, 2009. ISBN neuvedeno.
- NIEDERLE, P. Optimální četnost velkých pěstounských rodin. In *Sborník přednášek z 6. konference o NRP*. Praha: MPSV, 1999. s. 128 – 139.
- PÁCHOVÁ, R. *Bariéry adaptace dítěte do pěstounské rodiny*. Brno, 2010. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Fakulta sociálních studií, Katedra sociální politiky a sociální práce. Vedoucí J. Winkler.
- PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-423-6.

- PELTL, N. *Dítě v dobrých rukou, knížka pro správné rodiče*. Praha: Advent-Orion, 2000. ISBN 80-7172-420-3.
- PLAŇAVA, I., PILÁT, M. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*. Brno: Barrister a Principal, 2002. ISBN 80-86598-36-5.
- PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 6., aktualiz. a roz. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-647-6.
- ROHÁČEK, M. a kol. *Zvykáme si jeden na druhého, aneb nová náhradní rodina v procesu adaptace*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče os., 2012. ISBN 978-80-87455-12-8.
- ŘEZÁČ, J. *Sociální psychologie*. Brno: Paido, 1998. ISBN 978-80-8531-48-8.
- SCHOOLEROVÁ, Janye E. *Adopce- vztah založený na slibu: užitečné rady pro adoptivní rodiče a pěstouny*. Praha: Návrat domů, 2002. ISBN 80-7255-055-7.
- SMÉKAL, V. *Pozvání do psychologie osobnosti*. Brno: Barrister & Principal, 2004. ISBN 978-80-87029-62-6.
- SMÉKAL, V. Vánoční rodinné rituály při budování osobnosti přijatého dítěte. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 2014, roč. 15, č. 6. s. 4 – 5.
- SPOUSTA, V. a kol. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, 1994. ISBN 80-210-1007-X.
- SUCHÁNKOVÁ, A. Rakouské zkušenosti s realizací kontaktů dítěte s původní rodinou. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 2014, roč. 15, č. 2. s. 10.
- ŠRAJER, J. Nové pojetí manželství. *Teologické texty*, 2003, roč. 14, č. 1. s. 17 – 19.
- TOLKNEROVÁ, D. O rodinných rituálech nejen vánočních. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 2014, roč. 15, č. 6. s. 3.
- TŮMOVÁ, V. *Adaptace dítěte do prostředí náhradní rodiny*. České Budějovice, 2010. Bakalářská práce, Jihočeská univerzita, Katedra pedagogiky. Vedoucí práce B. Papáčková.
- VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VANĚK, J. *K biologickým a psychologickým zřetelům výchovy*. Praha: SPN, 1972. ISBN neuvedeno.

VODÁK, P. a kol. *Problémy osvojení dětí*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967. ISBN 08 – 019 – 67

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění platném k 1.1.2015.

Zákon č. 401/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, sněmovní tisk 564/11, platný od 27.11.2012.

Seznam elektronických zdrojů

Spotřeba domácností, Český statistický úřad, [online], poslední aktualizace 21.11.2010. [cit. 2015-03-10]. Dostupné na <<http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/p/3011-05>>.

Vydání a spotřeba domácností, Český statistický úřad, [online], poslední aktualizace 13.11.2014 [cit. 2015-03-10]. Dostupné na <<http://www.czso.cz/csu/2014edicniplan.nsf/p/160019-14>>.

Osvojení, Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí. [online], poslední aktualizace 3.12.2014. [cit. 2014-12-27]. Dostupné na <<http://www.umpod.cz/osvojeni/>>.

Royal Ranger Česká Republika [online] © 2003-2015, poslední aktualizace 14.3.2015, [cit. 2015-24-3]. Dostupné na <<http://www.royalrangers.cz>>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha I. Seznam použitých tabulek

Příloha II. Týdenní režim rodiny

Příloha III. Royal Rangers

Příloha IV. Ukázka terénních zápisků a kódování

Příloha V. Fotografie vybraných aktivit (přiložené DVD)

Fotografie č. 1	Himalájský medvěd, chl. 1
Fotografie č. 2	Himalájský medvěd, zápis v kronice Royal Rangers, chl. 1
Fotografie č. 3	Zápis do kroniky Royal Rangers, chl. 3
Fotografie č. 4	Lekce první pomoci, Royal Rangers, ch. 2
Fotografie č. 5	Origami skládačky I
Fotografie č. 6	Origami skládačky II
Fotografie č. 7	Luštění, chl. 2
Fotografie č. 8	Luštění, chl. 3
Fotografie č. 9	Reprodukce fotografie kočky, chl. 1
Fotografie č. 10	Kresba tatínka, chl. 2
Fotografie č. 11	Kresba bagru, chl. 3
Fotografie č. 12	Kresba závodu formulí, chl. 3
Fotografie č. 13	Noty na violoncello, chl. 1
Fotografie č. 14	Noty na violoncello, chl. 3

chl. - chlapec

Příloha I. Seznam použitých tabulek

Tabulka č. 1 Vybavenost předměty nad 100 domácností, rok 1993 a 2013

Tabulka č. 2 Styly péče o děti

Tabulka č. 3 Model devíti polí způsobu výchovy v rodině

Tabulka č. 4 Děti v rodině.

Příloha II. Týdenní režim rodiny

Výzkumná rodina žije v určitém režimu, který se obměňuje pouze o prázdninách, svátcích a různých mimořádných událostech. Přepis záznamu.

PONDĚLÍ: 5:30 se vzbudí otec a jde udělat snídani, v 6:30 jde vzbudit chlapce. (BD v sudém týdnu vstává v 8:00, v lichém v 5:20 a po snídani odchází do práce, ze které se vrací buď v 12:30, nebo v 16:45.) Po snídani, ranní hygieně a oblékání jdou chlapci do školy a otec do práce, matka zůstává doma, pečuje o domácnost, vaří oběd, především dietu pro chlapce 2. Děti se vrátí ze školy kolem půl jedné. Rodiče odjíždějí s chlapcem 3 do města na hodinu violoncella (ZUŠ) a s chlapcem 2 na rehabilitaci, popř. k jinému doktorovi. Chlapec 1 se zatím doma připravuje na druhý den do školy. Rodiče s chlapci přijedou kolem půl páté. Chlapci se připravují na další den do školy. Pak následuje kolem 18 hod. večeře, koupání a chlapci 2 a 3 jdou do postelí. Každý večer se čte Bible a dobrodružný příběh (Jules Verne nebo Letopisy Narnie od C. S. Lewise). Jdou spát kolem 19:00 hodiny. Chlapec 1 si čte, hraje hry, maluje apod. Jde spát kolem deváté. Dospělí jdou spát až podle únavy. Někdy si čtou nebo se dívají na filmy.

ÚTERÝ: Ráno je stejné jako v pondělí. Otec jezdí do práce a cestou z práce vyzvedává chlapce 2. Chlapec 1 se ze školy vrátí kolem třetí hodiny domů. Chlapec 3 se vrací kolem půl druhé a většinou už má část přípravy do školy za sebou. Následuje oběd a svačina. Po přípravě do školy je před večeří tak hodinka, někdy dvě času. Chlapci si hrají, kreslí, vyrábějí, nebo si čtou. Večer je stejný jako v pondělí.

STŘEDA: Chlapci jsou od osmi do dvou ve škole. Otec v práci, cestou vyzvedává chlapce 2 ze školy. Následuje oběd a příprava do školy, hraní na violoncello. Někdy se jde ven na procházku, nebo si chlapci hrají, čtou atd. Večer stejný jako v pondělí.

ČTVRTEK: Chlapci se i s otcem vrátí domů kolem třetí hodiny odpoledne. Následuje příprava do školy a stejný program jako v předchozích dnech.

PÁTEK: Chlapci se s otcem vrátí kolem dvanácté hodiny. Chlapec 1 jede do města na hudebku (violoncello) od 12:30 a vrací se v 17:30. Chlapci 2 a 3 jdou s matkou nebo otcem na výlet, hrají si, čtou, kreslí, staví apod. Večer je stejný jako předchozí dny.

SOBOTA: Vstává se kolem osmé. Od 10:00 jdou chlapci na klub Royal Rangers. Pokud je nepříznivé počasí, jsou v klubovně a vracejí se domů kolem jedné hodiny odpoledne. Při naplánovaném výletu se vracejí někdy až večer. Na výlety mohou chodit i rodiče. Během výletů Royalu hledají „kešky“ nebo jdou na zajímavá místa, exkurze, do lanových center, nebo bobovat, na běžky apod. Večeře je opět v 18:00 a spát se chodí kolem osmé hodiny. S Royalem mohou vyrazit i na víkendovky. Většinou začínají v pátek večer a končí v neděli kolem třetí hodiny odpoledne. Víkendy tedy patří hlavně aktivitám s Royalem. Pokud klub není, rodina jede do bazénu, chodí na výlety nebo jede na návštěvu k příbuzným.

NEDĚLE: Rodina vstává kolem sedmé hodiny. Od 9:30 do 11:30 mají bohoslužby, kde otec většinou káže. Pak si dají všichni oběd. Po obědě následuje hodina pauzy a chlapci se jdou připravovat na další den do školy. Před večeří si jdou hrát apod. Večeře je v 18:00, následuje hygiena a společné čtení. Spát jdou kolem 19:00. Chlapec 1 v 9:30 a dospělí členové domácnosti si povídají, čtou nebo se dívají na filmy.

Příloha III. Royal Rangers

Tuto přílohu jsem zařadila proto, že výzkumná rodina je členem této organizace, a ráda bych ji čtenářům blíže popsala. Royal Rangers je křesťanská mezinárodní organizace. Vznikla v USA, následně se rozšířila do Evropy a celého světa. V České Republice začala oficiálně fungovat v roce 1993 jako účelové zařízení Apoštolské církve a dne 16. dubna 1996 pak byla registrovaná Ministerstvem vnitra ČR jako občanské sdružení. Od roku 2007 pak jako uznaná organizace pro práci s dětmi a mládeží MŠMT. Nyní má 62. Předních hlídek a pracuje na různých místech v Čechách, na Moravě i Slezsku. Organizace pracuje s dětmi od 5 do 18let a vzděláváním dospělých. Posláním organizace je pozitivně ovlivnit výchovu mladé generace na základě křesťanských principů morálky a etiky. Nabízet dětem a rodičům pomoc při výchově a rozvoji ve čtyřech oblastech života - fyzické, duchovní, duševní a sociální. Cíle organizace jsou programy volnočasových aktivit, které u dětí rozvíjí všestranné vědomosti a dovednosti, samostatnost a zodpovědnost, odvahu správně se rozhodnout a život bez závislostí. Nejsou zaměřeny pouze na přírodu a dobrodružství, ale na to, jak pomoci dětem rozšířit okruh zájmů a nalézt skutečné životní hodnoty. Jsou realizovány podle individuálních potřeb a schopností dítěte. Náplň práce je zaměřena podle hlavních témat organizace – život v přírodě, zdraví, první pomoc, bezpečnost, sociální oblast a základní principy křesťanství, které jsou realizovány Zlatým zákonem RR „Ve všem dělám druhým to, co chci, aby oni dělali mně.“ Členové jsou rozděleni do těchto věkových skupin Ranger Kids (6-8 let), Discovery Rangers (9-11 let), Adventure Rangers (12-14 let) a Expedition Rangers (15-18 let).

Poskytované služby:

- zájmová činnost pro děti školního věku formou pravidelných tématicky zaměřených schůzek, týkajících se například táboření, sportu, turistiky, hudby, tvořivosti, technologie, přírody, nových dovedností,
- výlety, víkendovky, exkurze, dobrodružné výpravy a tábory pro organizovanou i neorganizovanou mládež,
- akce připravené na přání (znalostní, šifrovací nebo orientační závody),

- tematické tábory, sportovní a zájmové akce pro širokou veřejnost (turnaje, celoměstské hry),
- pro mládež: adrenalinové soutěže, vodácké výpravy, lezecké výpravy, geocachingové hry, turistické výpravy, festival RoyalFest,
- grafické, keramické, loutkové, divadelní a jiné kroužky,
- aktivní spolupráce na vydávání dětského křesťanského časopisu Kroky, internetové publikování vlastní tvorby,
- pro vedoucí dětských kolektivů: základní školení pro práci s dětmi, akreditované školení hlavních vedoucích táborů, další odborné školení vedoucích (instruktor vodní turistiky, záchranář, zdravotník, instruktor lanových aktivit, potápění, atd.),
- provoz integrovaného střediska „Víteček“ v Černošíně pro handicapované děti, nabídka i asistenční služby a poradenství v sociální oblasti,
- záchranná služba.¹²⁴

¹²⁴ Chystaná výroční zpráva za rok 2014. V době psaní této práce šla teprve do tisku. Více informací o organizaci Royal Rangers naleznete *Royal Ranger Česká Republika* [online] © 2003-2015, poslední aktualizace 14.3.2015, [cit. 2015-24-3]. Dostupné na <<http://www.royalrangers.cz>>.

Příloha IV. Ukázka terénních zápisků a kódování

Zde bych ukázala, příklad terénních zápisků z pozorování rodiny. Jedná se o 14.1.2015. Vidět zde můžete i ukázkou záměrného a axiálního kódování.

14.1.2015

17:15 – ch1 si čte ve svém pokoji knihu ^K od manželů Dolejších, Cesty spravedlnosti. Ch 2 a 3 spolu v pokoji staví ze Sevy hotel pro hosty. „půjč mi tu kostku.“ „Ne, tu potřebuju na komín.“ „Ale já ji chci.“ „Ne, vem si jinou.“ „ty si zlej.“ (KO)

17:56 chlapci jdou na večeři ^V

18:31 nejprve se jde umýt ch 2, dojde si na záchod, vykoupe se a vyčistí zuby. Než se umyje chlapec 3, čte si knihu o Pipi. ^K

18:48 jde se umýt ch 3. ^M

19:06 ch 2 a 3 leží v posteli, otec chlapec 1 a BD sedí v pokoji ch 2 a 3. Ch 1 čte Bibli příběh o králi Achabovi a Eliášovi, pak o přečteném diskutují. „Ten Achab byl asi pěkně slaboch, když svou ženu poslouchal a nechal pronásledovat Eliáše.“ Následují modlitby a čtení z knihy od C. S. Lewise – Letopisy Narnie, šestý díl Čarodějův synovec. (Dis)

19:38 ch 2 a 3 jdou spát. Ch 1 se jde umýt, BD se dívá na film a rodiče o něčem diskutují ve své ložnici. (Dis)

• v.č

K - kniha
H - hra
(KO) - konflikt
V - večeře

(Dis) - diskuse
M - mytí
F - film

Tváří se velmi vážně, okolí kolem sebe nevnímá.

Chlapci konflikt vyřešili v dobrém. Domluvili se, že na komín použijí jinou kostku, která je vhodnější, a která se na komín hodí daleko lépe. Chlapec 2 si mohl chtěnou kostku ponechat. (KO)

„Ne vždy to proběhne takto v klidu, někdy se dost pohádají, ale už je to méně časté, než tomu bylo dříve.“ Dodala matka.

Večeře neprobíhá v rodinném kruhu. Většinou spolu večeří jen chlapci s otcem. Matka se věnuje tvorbě webových stránek. BD zase čtení, učení nebo sledování filmu. (Pr, K, U)

Chlapec 2 se nemůže mýt samostatně. Musí mít nad sebou dohled dospělé osoby. ^M

Letopisy Narnie, Návrat domů, 1999. ^K

Loučím se. <sup>Pr - Právo
U - učení</sup>

ABSTRAKT

TŮMOVÁ, V. *Volný čas jako determinanta adaptace dítěte do náhradní rodiny*. České Budějovice, 2015. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce. M. Kaplánek.

Klíčová slova: adaptace, životní styl, rodina, volný čas.

Hlavním cílem této práce je zjistit, jaký vliv má způsob trávení volného času v rodině na adaptaci dítěte do náhradní rodiny. Výsledky vycházejí z poznatků, které jsem získala při kontaktech s výzkumnou rodinou. Získané poznatky jsou porovnávány v teoretické části a shrnují průběh, zákonitosti a možná rizika životního stylu, způsobu trávení volného času a adaptace dětí do prostředí náhradní rodiny. Mohou být využity pro další výzkum v této oblasti.

ABSTRACT

Leisure as a determinant adaptation of the child in a foster family.

Key words: adaptation, lifestyle, family, leisure

The main objective of this diploma work is to investigate the influence of leisure time in the family for child's adaptation into a foster family. Results are based on the knowledge that I gained in contacts with family research. foster family. The knowledge gained are compared in the theoretical part and summarize progress, regularities and possible risks of lifestyle, leisure time and in the adaptation of children in forster family ambience. They can be used for further research in this area.